

Utajärven kunnan Varhaiskasvatussuunnitelma

Kunnanhallitus 19.12.2022 § 326

Voimassa 1.8.2022 alkaen

Sisällys

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat	4
1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus	5
1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma.....	5
1.2.1 Utajärven varhaiskasvatussuunnitelman päivitys, arviointi ja kehittäminen.....	6
1.2.2 Paikalliset erityispiirteet ja varhaiskasvatuksen järjestämisen tavat Utajärvellä.....	6
1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma	7
1.3.1 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma Utajärvellä.....	8
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet	10
2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet.....	11
2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot	14
2.2.1 Toimintamuodot Utajärvellä.....	14
2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua	14
2.3.1 Siirtymä- ja nivelvaihe kotoa varhaiskasvatukseen sekä ryhmästä toiseen Utajärvellä.....	16
2.3.2 Siirtymä- ja nivelvaihe varhaiskasvatuksesta esiopetukseen Utajärvellä.....	16
2.4 Arvoperusta	16
2.4.1 Arvoperusta Utajärvellä.....	18
2.5 Oppimiskäsitys.....	18
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	19
2.6.1 Positiivinen pedagogiikka Utajärvellä.....	21
2.7 Laaja-alainen osaaminen	21
Ajattelu ja oppiminen	22
2.7.1 Ajattelu ja oppiminen Utajärvi.....	23
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	23
2.7.2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu Utajärvi.....	24
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	24
2.7.3 Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot Utajärvi.....	25
Monilukutaito	25
2.7.4 Monilukutaito Utajärvi.....	26
Digitaalinen osaaminen	26
2.7.5 Digitaalinen osaaminen Utajärvi.....	26
Osallistuminen ja vaikuttaminen	27
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri	27
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	28

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä	29
Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö	29
Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.....	30
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus	30
Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa	31
3.1.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja arviointi Utajärvi.....	32
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	34
3.2.1 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt Utajärvi.....	35
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa	37
3.3.1 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö Utajärvi.....	38
3.3.2 Monialainen yhteistyö Utajärvi.....	39
3.3.3 Yhteistyömuotojen arvioinnin käytäntöjä Utajärvi.....	42
3.3.4 Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisy Utajärven varhaiskasvatuksessa..	42
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.....	45
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys.....	45
4.1.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys Utajärvi.....	45
4.2 Pedagoginen dokumentointi	47
4.2.1 Pedagoginen dokumentointi Utajärvi.....	48
4.3 Monipuoliset työtavat	48
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä	50
4.4.1 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä Utajärvi.....	49
4.5 Oppimisen alueet	51
Kielten rikas maailma.....	52
4.5.1 Kielten rikas maailma Utajärvi.....	54
Ilmaisun monet muodot	55
4.5.2 Ilmaisun monet muodot Utajärvi.....	57
Minä ja meidän yhteisömme	58
4.5.3 Minä ja meidän yhteisömme Utajärvi.....	60
4.5.4 Katsomuskasvatus Utajärvi.....	61
Tutkin ja toimin ympäristössäni.....	63
Kasvan, liikun ja kehityn	65
4.5.5 Kasvan, liikun ja kehityn Utajärvi.....	65
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia	68

Kaksikielinen varhaiskasvatus.....	70
5. Lapsen tuki	72
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut	72
Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut	73
5.2 Yhteistyö tuen aikana	74
Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö	74
Monialainen yhteistyö	75
5.2.1 Lapsen tuki Utajärvi.....	75
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa	76
Yleinen tuki	77
Tehostettu tuki	78
Erityinen tuki.....	78
Tuen muodot	78
5.3.1 Inklusiivisuus Utajärvi.....	79
5.3.2 Varhaiserityisopettaja Utajärvi.....	80
5.3.3 Lääkehoitosuunnitelma Utajärvi.....	80
5.3.4 Lapsen tuen tarpeen arviointi Utajärvi.....	80
5.3.5 Kasvun ja oppimisen tuki varhaiskasvatuksen arjessa Utajärvi.....	81
5.4 Lapsen tuen arviointi	82
5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana	83
5.5.1 Tuen muodot Utajärvi.....	85
5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista	85
5.6.1 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta Utajärvi.....	87
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus	87
6.1 Utajärvi.....	87
7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa	88
7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen	88
7.2 Paikallisesti päätettävät asiat.....	89
7.2.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen Utajärvi.....	90

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustlain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatustlaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta². Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

¹ Varhaiskasvatustlaki (540/2018)

² Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

³ Varhaiskasvatustlaki 3 §

⁴ HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatustlain muuttamisesta, s. 30–31

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁵.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa⁷. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Varhaiskasvatuksen järjestäjän

⁵ Varhaiskasvatuslaki 2 §

⁶ Varhaiskasvatuslaki 21 §

⁷ Varhaiskasvatuslaki 1 §

tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin⁸.

1.2.1 Utajärven varhaiskasvatussuunnitelman päivitys, arviointi ja kehittäminen

Utajärven kunnan varhaiskasvatussuunnitelma (VASU) on tehty koko varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteistyönä. Päivitystyön 1.8.2022 alkaen voimassa olevaan Utajärven kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan ovat tehneet varhaiskasvatuksen opettajat, varhaiskasvatuksen esihenkilö ja koulun erityisopettaja. Päivityksessä on huomioitu varhaiskasvatuslain ja valtakunnallisten varhaiskasvatuksen perusteiden muutokset.

Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan päiväkotiryhmissä esim. toiminnan dokumentoinnin pohjalta, huoltajilta ja lapsilta saadun palautteen perusteella, ryhmien omien arviointikeskustelujen pohjalta, Karvin (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus) arviointikriteerien pohjalta ja Vardan (Varhaiskasvatuksen tietovaranto) tuottaman arviointitiedon perusteella. Varhaiskasvatussuunnitelman kehittäminen tapahtuu lasten tarpeiden ja kiinnostuksen kohteiden sekä uuden tutkimustiedon, käytännön kokemusten ja kunnan lapsiin liittyvien linjausten pohjalta. Suunnitelmaa arvioidaan ja kehitetään myös lapsilta, huoltajilta, henkilöstöltä ja yhteistyötahoilta saadun palautteen pohjalta.

Oulunkaaren kuntayhtymän sosiaali- ja terveystoimen asiantuntijoiden kanssa on tehty yhteistyössä varhaiskasvatussuunnitelman osat, jotka liittyvät heidän palveluihinsa sekä yhteistyöhön. Yhteistyö esiopetuksen ja perusopetuksen kanssa tapahtuu yhteisissä suunnittelupalaverieissa, joissa sovitaan käytännön asioista ja yhteistyömuodoista.

Huoltajia ja lapsia on osallistettu suunnitelman tekoon ja tullaan edelleen osallistamaan tekemällä heille esim. kyselyjä liittyen varhaiskasvatuksen laatuun ja asiakastytyvyyteen.

1.2.2 Paikalliset erityispiirteet ja varhaiskasvatuksen järjestämisen tavat Utajärvellä

Utajärven kuntastrategian arvot sisältyvät myös varhaiskasvatuksen toimintaan. Pienen kunnan etu on joustavuus; palvelut voidaan tarvittaessa järjestää hyvin nopeasti, perheiden yksilölliset tarpeet huomioiden. Osallistumme maahanmuuttotyöhön asiakasperheiden kautta, lisäämme onnellisuutta osallistamalla lapsia toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Pitovoimaa tuovat hyvät palvelut. Kaikille lapsille maksuton varhaiskasvatus on osa kunnassa 1.8.2019 alkaen käyttöön otettua lapsiperhepakettia.

Utajärvellä toimii yksi kunnallinen päiväkotitoiminta, eikä yksityiselle varhaiskasvatukselle ole ollut tarvetta. Kunnallista perhepäivähoitoa on järjestetty tarpeen vaatiessa. Tämän vuoksi kunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa painottuu päiväkodin näkökulma. Päiväkodille ja

⁸ Varhaiskasvatuslaki 24 §

perhepäivähoidolle ei tehdä erikseen omia varhaiskasvatussuunnitelmia, vaan ne on sisällytetty kunnan suunnitelmaan. Utajärvellä toteutuu inklusiivisuuden periaate; kaikki lapset saavat tarvittavan tuen omassa päiväkotiryhmässä, erityisryhmälle ei näin ollen ole ollut tarvetta.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa ja sen toteuttamisessa huomioidaan kunnan erityispiirteet, joita ovat mm. maaseutumaisuus, Geopark, monimuotoinen ja puhdas luonto, sekä lyhyet välimatkat päiväkodilta kunnan keskeisiin kulttuuri- ja liikuntakohteisiin. Yhteistyö eri tahojen kanssa on sujuvaa, koska toimijat tuntevat toisensa. Kunnan strategia-korteissa määritellään kehittämisen tavoitteet vuosittain. Varhaiskasvatuksessa toteutetaan sille määritellyt tavoitteet.

Utajärven paikalliset Esiopetuksen opetussuunnitelma, Perusopetuksen opetussuunnitelma ja Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä Kotouttamissuunnitelma on huomioitu Varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä. Varhaiskasvatuksessa on omat turvallisuusohjeet, pelastus - sekä lääkehoitosuunnitelma, joita päivitetään tarpeen mukaan. Päiväkodilla järjestetään säännöllisesti poistumisharjoituksia, joihin osallistuvat kaikki paikalla olevat henkilöt.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma⁹. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu¹⁰ ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa¹¹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntea lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista.¹²

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan

⁹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁰ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34

¹¹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹² HE 148/2021, s. 34

suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa¹³.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.¹⁴

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma¹⁵. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹⁶. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy.¹⁷ Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti¹⁸. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

¹³ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34

¹⁵ Terveydenhuoltolaki (1326/2010) 8 §

¹⁶ Varhaiskasvatuslaki 41 §

¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä¹⁹. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.²⁰

1.3.1 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma Utajärvellä

Utajärven lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tehty Opetushallituksen tuottaman mallin pohjalta, suunnitelma tehdään Wilmaan sähköisesti. Suunnitelmaa päivitetään aina tarvittaessa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinta aloitetaan antamalla huoltajille lomake ”Lapsen ja huoltajan näkökulmat varhaiskasvatussuunnitelmaan”. Lomakkeessa on ensin kysymyksiä lapselle; 1. Mikä sinusta on mukavaa päiväkodissa? 2. Mitä haluaisit tehdä enemmän? 3. Mistä leikeistä sinä pidät? 4. Mitä haluaisit oppia?

Lomakkeessa olevat kysymykset huoltajille ovat: 1. Mitä toiveita teillä on teidän lapsenne varhaiskasvatukselle? 2. Onko teillä herännyt huolta lapsenne kehityksestä tai kasvusta? 3. Perheenne katsomukselliset näkemykset (Jumala, syntymä, kuolema, turvallisuus, pelot, jne.) Miten toivotte, että näihin liittyviin kysymyksiin vastataan lapsellenne? 4. Perheessänne vietettävät juhlat,

¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 40 §

²⁰ Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

ja kuinka toivotte perheenne tärkeiden juhlien näkyvän lapsenne päiväkodissa? 5. Millä tavoin lapsenne on kohdannut muita uskontoja, tai kulttuureja aiemmin?

Lapsen ryhmän kasvattajat kokoavat havainnot lapsesta ja sen jälkeen sovitaan vasu keskustelu aika huoltajien kanssa. Huoltajat tuovat keskusteluun kotona täytetyt näkökulmakaavakkeet, sekä lapsen vahvuuksia kuvaavan puukuvan; nämä asiat kirjataan lapsen sähköiseen vasuun. Huoltajat ovat kotona yhdessä lapsen kanssa tehneet vasuun kansilehden, jossa kuvataan lapsen vahvuuksia.

Lapsen vasussa käsitellään lapsen perustiedot ja kirjataan tavoitteet pedagogiselle toiminnalle lapsen kasvun ja oppimisen tueksi. Vasun yhteyteen tarjotaan myös mahdollisuus käydä Lapset puheeksi keskustelu. Vasun liitteitä ovat; lääkehoitosuunnitelma, joka tehdään tarvittaessa, 4-vuotias varhaiskasvatuksessa tiedonsiirto neuvolaan, 4-vuotias varhaiskasvatuksessa palaute neuvolasta, 5-vuotiaan Kehu tehtävät ja mahdollinen asiantuntijalausunto.

Vasukeskustelussa sovitaan, miten huoltajien näkemykset otetaan huomioon ja miten yhteistyö järjestetään esim. päivittäiset keskustelut, vanhempainillat, jne. Seuraavaksi arvioidaan aikaisemmin kirjattuja tavoitteita ja niiden toteutumista. Vasu kaavakkeeseen kirjataan lapsen vahvuudet, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet, sekä niiden huomioon ottaminen. Kirjataan tavoitteet pedagogiselle toiminnalle sekä toimenpiteet ja menetelmät tavoitteiden saavuttamiseksi. Lopuksi kirjataan lapsen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvät muut huomioitavat asiat. Vasua päivitetään ja arvioidaan säännöllisesti.

Tarvittaessa vasuun kirjataan myös lapsen tarvitsema tuki, tukitoimenpiteet ja niiden toteutuminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako. Tuen seuranta ja arviointi tapahtuvat säännöllisesti. Lapsen mahdollinen yleisen-, tehostetun- tai erityisentuen tarve ja siitä tehty päätös kirjataan myös lapsenvasu - asiakirjaan. Tämä asia kerrotaan tarkemmin luvussa 5.5: Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana. Tarvittaessa lapselle tehdään henkilökohtainen lääkehoitosuunnitelma vasun liitteeksi. Suunnitelma tehdään silloin, kun lapsella lääkkeitä, jotka täytyy antaa varhaiskasvatuspäivän aikana. Lapsenvasun liitteenä on iänmukainen arkihavainnointi lomake, johon kasvattajat voivat kirjata saavutettuja taitoja toimintakauden kuluessa. Lapsen vasun toteutumista seurataan ja arvioidaan puolivuosittain.

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämäänsä tai opiskeluun.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²¹. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatuslain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana²². Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla²³.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen²⁴ sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia²⁵ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta²⁶. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella²⁷. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki²⁸, tasa-arvolaki²⁹, Euroopan ihmisoikeussopimus³⁰, YK:n lapsen oikeuksien sopimus³¹, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista³², YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista³³ sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet³⁴.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea³⁵, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä³⁶. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

²¹ Varhaiskasvatuslaki 5 § 4 momentti

²² Varhaiskasvatuslaki 1 §

²³ Varhaiskasvatuslaki 1 ja 12 §

²⁴ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

²⁵ Hallintolaki (434/2003)

²⁶ Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

²⁷ Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

²⁸ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

²⁹ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

³⁰ Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

³¹ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

³² YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

³³ YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

³⁴ Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

³⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

³⁶ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatustalakeia³⁷, sosiaalihuoltalakeia³⁸, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakeia³⁹, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakeia⁴⁰ ja terveydenhuoltalakeia⁴¹ sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain⁴² mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

³⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

³⁸ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

³⁹ Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

⁴⁰ Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

⁴¹ Terveystenhuoltolaki (1326/2010)

⁴² Varhaiskasvatuslaki 3 §

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁴³. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁴⁴. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu.⁴⁵ Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksesta annettuja säädöksiä⁴⁶. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁴⁷. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁴⁸.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)⁴⁹. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa⁵⁰. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁵¹.

⁴³ Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §

⁴⁴ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁴⁵ Varhaiskasvatuslaki 11 §

⁴⁶ Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

⁴⁷ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 75 §

⁴⁹ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁵⁰ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁵¹ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarusuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoituskeinoja ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁵². Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla.

Varhaiskasvatusturva korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁵³. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁵⁴

2.2.1 Toimintamuodot Utajärvellä

Varhaiskasvatusta järjestetään Keisarintien päiväkodissa. Päiväkodissa on kuusi ryhmää, joista Koiramäen ryhmä on alle 3-vuotiaille, Vaahteramäki 1-3-vuotiaille, Kissankulma ja Tassula 3-6-vuotiaille, vuorohoidon sisarusryhmä Huvikumpu 0-6-vuotiaille, sekä esiopetusta täydentävää varhaiskasvatusta tarjoava varhaiskasvatuksen aamu- ja iltapäivätoiminta esiopetusikäisille lapsille. Tavoitteena on, että Utajärvellä yli 3-vuotiaiden ryhmissä työskentelee kaksi varhaiskasvatuksen opettajaa ja alle 3-vuotiailla yksi. Kaikissa vakituksissa työsuhteissa työskentelee kelpoiset työntekijät. Koulun erityisopettajan tehtävät varhaiskasvatuksessa on kuvattu tarkemmin kohdassa 3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

⁵² Varhaiskasvatusturva 34–38 §

⁵³ Varhaiskasvatusturva 2, 25 ja 35 §

⁵⁴ Varhaiskasvatusturva 13 §

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntee jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁵⁵.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.⁵⁶

2.3.1 Siirtymä- ja nivelvaihe kotoa varhaiskasvatukseen sekä ryhmästä toiseen Utajärvellä

Yhteistyö lapsen huoltajien kanssa alkaa jo varhaiskasvatuspaikkaa haettaessa. Paikan myöntämispäätöksen mukana postitetaan kotiin myös päiväkodin tiedote. Varhaiskasvatuksen aloittamisen lähestyessä käydään huoltajien kanssa aloituskeskustelu. Tällöin ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja tai lastenhoitaja kertoo yleisiä asioita päiväkotielämästä ja samalla vanhemmat pystyvät kertomaan lapsestaan ja tavastaan toimia lapsen kanssa eri tilanteissa kotona. Näistä voidaan yhdessä muodostaa yhtenevä käsitys siitä mitkä asiat ja toimenpiteet helpottavat lapsen siirtymistä varhaiskasvatukseen. Tällaisia asioita voi olla esimerkiksi

⁵⁵ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

⁵⁶ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

ruokailutottumukset, nukkumisrituaalit tai mielenkiinnon kohteet ja leikit. Näin muodostuu mahdollisuus saumattomasti siirtää hyviksi koettuja rutiineja kotoa varhaiskasvatuspaikkaan. Aloituskeskustelussa täytetään myös esitietolomake.

Tutustumista jatketaan lapsen ja huoltajien kanssa yksilöllisen suunnitelman mukaisesti. Tilanteen mukaan tutustumisen määriä suunnitellaan huoltajien toiveiden ja lapsen tarpeiden mukaisesti aina useammasta kerrasta muutamana kerran tutustumisiin. Tällöin lapsi tutustuu jo hieman ryhmän muihin lapsiin ja aikuisiin ja muutos turvallisten aikuisten kanssa tehtynä pehmentää varhaiskasvatuksen alkutaivalta päiväkodissa. Lapselle tarjotaan mahdollisuus tutustumislounaaseen ja päivälepoon yhden kerran ennen varsinaista aloitusta. Lapselle tarjotaan mahdollisuus ottaa jokin turvalelu tms. mukaansa mikä helpottaa eroahdistusta. Myös huoltajien valokuvat on todettu hyväksi keinoksi helpottaa ikävää.

Lapsen siirtyessä ryhmästä toiseen siirretään lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät tiedot uuteen ryhmään. Kun ryhmän vaihto on varmistunut, voidaan aikaisemmasta ryhmästä käydä tutustumassa tulevaan ryhmään tuttujen aikuisten kanssa. Huoltajien toivotaan valmistavan lasta siirtymään puhumalla asiasta lapsen kanssa sekä käymällä tutustumassa uuteen ryhmään.

2.3.2 Siirtymä- ja nivelvaihe varhaiskasvatuksesta esiopetukseen Utajärvellä

Varhaiskasvatuksessa on käytössä malli, jossa koulun erityisopettaja käy säännöllisesti ryhmissä tutustumassa lapsiin jo huomattavasti aiemmin, kun he siirtyvät esiopetukseen. Tämä toimintatapa mahdollistaa sen, että erityisopettaja saa jo varhaisessa vaiheessa käsityksen lapsista, ja hän kykenee seuraamaan heidän kehitystään pitkällä perspektiivillä. Samalla pystytään ennakoimaan ja näkemään mitä mahdollisia vahvuuksia ja haasteita lapsilla on. Lisäksi erityisopettaja voi omien havaintojen pohjalta viedä ensikädentietoa tuleville esiopettajille.

Toimikauden aikana järjestetään myös erilaisia tapahtumia esiopetukseen siirtyvien ja jo esiopetuksessa olevien kesken. Tällainen on esim. syksyllä järjestettävä Valon juhla, johon esioppilaat ja -opettajat tulevat päiväkodille juhlimaan jouluvalojen sytyttämistä. Keväisin pidetään seuraavana syksynä esiopetuksen aloittavien lasten huoltajille vanhempainilta esiopetukseen liittyvistä käytännön asioista. Lapsen siirtyessä esiopetukseen käytetään apuna tiedonsiirtolomaketta, johon huoltajat kirjaavat lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyviä asioita, myös lapsen odotukset esiopetuksen alkuun liittyen kirjataan lomakkeeseen. Keväällä moniammatillinen työryhmä siirtää huoltajien suostumuksella tarvittavan tiedon varhaiskasvatuksesta ja neuvolasta esiopetukseen. Lisäksi syksyllä esiopetukseen siirtyvät lapset käyvät keväällä, huhtikuussa, tutustumassa tulevaan kouluun. Huoltajille ja tuleville esioppilaille on oma tutustumisensa esikouluun keväällä toukokuussa. Esiopetukseen ilmoittaudutaan soittamalla tai sähköpostilla koulun kansliaan.

Koko toimintakauden ajan viisivuotiaat (seuraavan syksyn esioppilaat) toimivat yhdessä n. kerran kuukaudessa. Toiminnallisten tuokioiden tavoitteena on viisivuotiaiden ryhmäytyminen yli ryhmärajojen ja uusien kaverisuhteiden muodostuminen. Varhaiskasvatuksessa oleville järjestetään lisäksi kevätkaudella oma tutustumisaamupäivä tulevaan esikouluun. Tällöin käydään tutustumassa konkreettisesti koulun tiloihin ja siihen, miten esioppilaiden arki sujuu.

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja

lapsen syrjäntäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁵⁷, varhaiskasvatuslain⁵⁸ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁵⁹.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseensä, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa⁶⁰. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.⁶¹

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

⁵⁷ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁵⁸ Varhaiskasvatuslaki 20 §

⁵⁹ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

⁶⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁶¹ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatustähtäyksiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatustyhteistyölle⁶². Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää taitojaan ja esteettistä ajatteluaan.

Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

2.4.1 Arvoperusta Utajärvellä

Varhaiskasvatussuunnitelman mukaisia, vasuun perustuvia ja yhdessä sovittuja arvoja sanallistetaan ja konkretisoidaan arjessa lasten kanssa, niin, että ne eletään todeksi. Kasvattajien on tiedostettava omat arvonsa ja heidän tulee työssään toimia niin, että lapsille ja huoltajille välittyvät vasun mukaiset arvot kasvattajan toiminnan, eleiden ja puheen kautta.

Jokaisen lapsen omanlainen perhe on oikeanlainen ja siitä saa puhua ja olla ylpeä. Jokainen ihminen on omanlaisensa ja oikeanlainen. Moninaisuudelle annetaan tilaa ja lupa näkyä myös kasvatukseen kuuluvissa esimerkeissä: tarjotaan monipuolisia malleja ja tarinoita, jotta kukin lapsi pystyisi löytämään itselle myönteisiä, rohkaisevia samastumisen kohteita.

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat

⁶² Varhaiskasvatustilaki 3 § 1 momentti 6 kohta

parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁶³.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatusta, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämisessä. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeitä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

⁶³ Varhaiskasvatuslaki 2 ja 23 §

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatusta- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

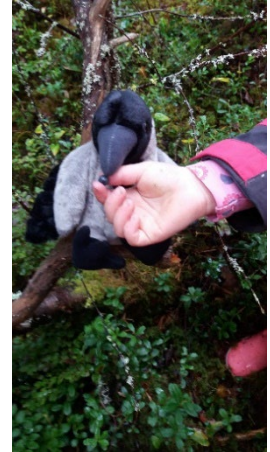
2.6.1 Positiivinen pedagogiikka Utajärvellä

Positiivinen pedagogiikka on pedagoginen suuntaus, joka pohjautuu positiiviseen psykologiaan. Työskentelyssä kasvattaja tarjoaa ympäristön, työkalut ja läsnäolon, joiden avulla lapsi oppii vahvistamaan hyvinvointiaan. Tärkeää on luonteenvahvuuksien ja myönteisten tunteiden

tunnistaminen sekä hyödyntäminen. Käytössä on positiivisen pedagogiikan vuosikello, joka toimii runkona ryhmien positiivisen pedagogiikan käytössä. Positiivinen pedagogiikka näkyy arjessa mm. kasvattajien tavassa toimia, puhua ja suhtautua haasteisiin, sekä hyvän huomaamisessa pienissäkin asioissa. Lähdeaineistona käytämme ”Huomaa hyvä” materiaaleja, joissa seikkailee vahvuusvaris ystävineen. (Lotta Uusitalo-Malmivaara ja Kaisa Vuorinen 2016, 2017)

Alkusyksystä positiivinen pedagogiikka kirjataan ryhmien tiimisisomuksiin. Vahvuuskieli ja myönteisten tunteiden sanoittaminen ovat keskiössä. Lasten kanssa pohditaan, missä kukin on hyvä ja tutustutaan vahvuusvarikseen. Varis kulkee mukana arjen eri tilanteissa.

Joulun alla pedagogiikkaa laajennetaan koskemaan kaverin hyviä puolia. Myös huoltajat otetaan mukaan nimeämään lapsen vahvuuksia. Vahvuustarinat otetaan käyttöön ja niitä sovelletaan ryhmissä. Alkuvuodesta edellä mainittuja asioita jatketaan ja syvennetään. Esimerkiksi lapsi voi olla päivän tähtenä, jolloin jokainen tulee erityisesti huomioiduksi. Keväällä työstämistä jatketaan ja kaikille lapsille tehdään positiivinen cv, joka käydään läpi arviointikeskustelussa.

Lapsen muuttaessa, vaihtaessa ryhmää, tai siirtyessä esiopetukseen kopio cv:stä siirtyy lapsen mukana. Alkuperäisen lapsi saa viedä kotiin.

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen,

opiskelu, työnteke sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-alueita:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan

suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omaan kykyihinsä.

2.7.1 Ajattelu ja oppiminen Utajärvi

Lapsi oppii jatkuvasti arjen eri toiminnoissa; siirtymissä, leikissä, ulkoillessa, perushoitotilanteissa, lepohetkillä, ruokaillessa, ohjatuilla tuokioilla ja varhaiskasvatuspaikan ulkopuolelle suuntautuvilla vierailuilla ja retkillä. Lapsi oppii ikätason mukaisessa toiminnassa, kädentöissä ja liikkuesssa, yksin ja yhdessä muiden kanssa. Lapsi oppii vuorovaikutuksessa toisten kanssa, esimerkiksi sovittaessa leikin ja ryhmässä toimimisen säännöistä. Tärkeää on myös tunteiden tulkitseminen, havaitseminen ja ilmaiseminen. Käytämme tunnekortteja ja tilanteiden selvittämiseen käytetään aikaa, selvitetään yhdessä, mitä tapahtui ja miksi? Lasten kanssa käydään läpi ja opetellaan tunnistamaan tunteita eri tavoin.

Lapsi oppii, kun siihen annetaan mahdollisuus, tuetaan ja kannustetaan lasta arjen tilanteissa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö kuuntelee ja vastaa lapsen kysymyksiin ja ihmettelyihin. Henkilöstön on tärkeä havainnoimalla huomata lapsen herkkyyksikaudet oppia erilaisia asioita. Lapsi oppii tutkimalla ja syy-seuraussuhteita hoksatessaan, oivalluksen hetkillä. Lapsi oppii mallintamalla. Oppimisen kannalta on tärkeää, että lapsi on levännyt ja vireystila on hyvä, eikä lapsella ole huolia eikä murheita. Yhteiset lepo hetket varhaiskasvatuspäivän aikana ovat lapsille tärkeitä palautumisen kannalta. Varhaiskasvatuksen henkilöstö huolehtii osaltaan liikuntasuosittelun toteutumisesta järjestämällä lapsille sopivaa ja monipuolista liikuntaa. Varhaiskasvatuksessa puhekuulttuurin tulee olla toista kunnioittava ja suvaitsevainen.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja

asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

2.7.2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu Utajärvi

Päiväkodissa järjestetään talon yhteisiä lauluhetkiä ja juhlia. Päiväkodilta käydään myös laulamassa ja esiintymässä lähialueella esim. ikäihmisille ja muille yhteistyötahoille. Kulttuurisuunnitelman mukaisesti varhaiskasvatuksessa vierailee esiintyviä taiteilijoita pari kertaa vuodessa.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan,

tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

2.7.3 Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot Utajärvi

Arjessa lapselle annetaan mahdollisuuksia osallistua ja oppia kokeilemalla itse. Aikuisen tehtävä on huomioida lapsen turvallisuus ja tukea lasta oppimaan uusia asioita. Kavereiden ja aikuisten kannustus on tärkeää. Varhaiskasvatuksessa turvataan kiireetön oppimisympäristö; lapsen oppiminen vaatii aikuiselta kärsivällisyyttä, kiireettömyyttä, malttia ja mielikuvitusta. Kasvattajan tulee olla tietoinen lapsen kehitystasosta, jotta hän voi ohjata lasta tekemään itse ja oppimaan. Lapselle tulisi antaa myös sopivasti vastuuta (esimerkiksi pienet vastuutehtävät).

Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

2.7.4 Monilukutaito Utajärvi

Monilukutaitoa harjoitellaan tavoitteellisesti päivittäin arjen tilanteissa, esim. lukemalla paljon monenlaista tekstiä ja tutkimalla ryhmässä esillä olevia erilaisia tekstejä. Erilaisissa peleissä opitaan pelin kuvien ja symbolien merkityksiä. Lasten ja aikuisten kasvojen ilmeitä opetellaan tunnistamaan erilaisten oppimismateriaalien avulla. Kirjaimia ja numeroita opetellaan tunnistamaan ympäristön teksteistä esim. oman nimen kirjaimia. Oppimisympäristö suunnitellaan monilukutaitoa tukeväksi esim. lattiassa olevilla merkinnöillä, tunnetaitokuvilla, toiminnan kuvittamisella ja esillä olevilla kirjaimilla ja numeroilla.

Monilukutaitoa harjoitellaan myös bongaamalla erilaisia auto -, liikenne - ja tuotemerkkejä, sekä tekstiä, kuvia, yms. lähiympäristöistä.

Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

2.7.5 Digitaalinen osaaminen Utajärvi

Päiväkodissa käytetään erilaisia digitaalisia välineitä ja sovelluksia oppimisen tukena. Käytössä on esim. päiväkodin salin "mediakeskus", kotikeittiön, Huvikummun ja Kissankulman älytaulut, iPadit, tietokoneet ja älypuhelimet. Tavoitteena on, että välineet ovat arjessa mukana ja niiden käyttö on lapsille luontevaa.

Utajärvellä digitaalisuutta käytetään oppimisen välineenä, se ei ole itsetarkoitus. Pääasiana on lapsen toimijuus ja kaikelle teknologien käytölle täytyy löytyä pedagogiset perusteet. Digitaalisia välineitä käytetään oman ilmaisun ja kerronnan harjoitteluun, esim. erilaiset draama- ja satuprojektit. Teknologian opettelussa voidaan toimia myös ilman teknisiä välineitä; lapset voivat koodata toisiaan, eli oikealla ohjeella saadaan aikaan oikea toiminto ja vastaavasti väärällä ohjeella väärä toiminto.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja

arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnistetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen⁶⁴. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella

⁶⁴ HE 148/2021 s. 30–31

lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.⁶⁵

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista

⁶⁵ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyyteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoiteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁶⁶ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁶⁷. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja

⁶⁶ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

⁶⁷ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁶⁸. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

3.1.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja arviointi Utajärvi

⁶⁸ Varhaiskasvatuslaki 10 §

Utajärvellä varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on lapsen etu ja laaja-alaisen osaamisen mahdollistaminen sekä lapselle että henkilöstölle. Henkilöstöä koulutetaan ajankohtaisten koulutustarpeiden mukaan. Toimintakulttuuria kehitetään jatkuvana prosessina, jossa huomioidaan aikaisemmat kokemukset ja uusin saatavilla oleva tieto. Toimintakulttuurin kehittäminen perustuu varhaiskasvatussuunnitelman mukaiseen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset ja ajattelu.

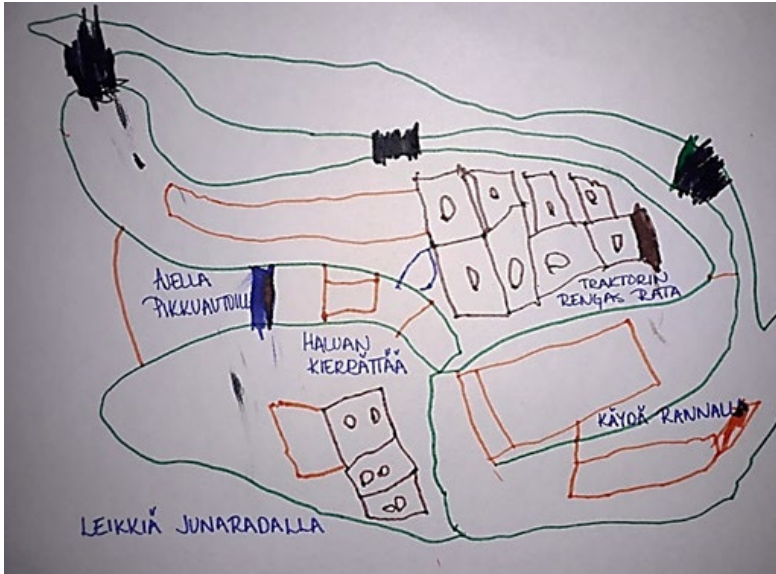

Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Toimintakulttuurin on oltava sovittujen arvojen ja asenteiden mukaista. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaisia, yhdessä sovittuja arvoja sanallistetaan ja konkretisoidaan arjessa lasten kanssa, niin, että ne eletään todeksi. Kasvattajien on tiedostettava omat arvonsa ja heidän tulee työssään toimia niin, että lapsille välittyvät vasun mukaiset arvot kasvattajan toiminnan, eleiden ja puheen kautta. Lapsille puhutaan aina arvostavasti ja kehitystaso huomioiden. Tämä turvataan mahdollistamalla aika ja paikka keskustelulle toimintakulttuurista esim. tiimisopimusta tehtäessä. Kehittämisen tavoitteena on lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin edistäminen. Päiväkotiryhmissä tehdään syksyisin tiimisopimus, jossa työntekijät sitoutuvat toimimaan yhdessä sovitulla tavalla, samoja tavoitteita kohti. Ryhmän tavoitteet tarkentuvat aina lapsiryhmän mukaan.

Koko varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteisissä keskustelu / linjaus / suunnittelu ja arviointi tilaisuuksissa arvioidaan, olemmeko toimineet lapsen edun ja sovitun arvoperustan mukaisesti. Mitä pitäisi muuttaa / kehittää toiminnassa, jotta tavoitteeseen päästäisiin, eli ylläpidetään keskustelua toimintakulttuurista. Hyvät käytännöt laitetaan jakoon kaikkien kesken. Myös onnistumiset jaetaan. Koko henkilöstön yhteisiä tilaisuuksia pidetään tarpeen mukaan.

Toimintaa ja toimintatapoja arvioidaan säännöllisesti toiminnasta saadun kokemuksen perusteella sekä lapsilta, huoltajilta ja henkilöstöltä saadun palautteen perusteella. Päiväkotiryhmien tiimipalaverissa, vähintään kerran kuukaudessa, arvioidaan ja kehitetään oman ryhmän toimintaa ja toimintatapoja. Tiimipalaverit mahdollistetaan työvuorojen hyvällä suunnittelulla. Kerran kuukaudessa kokoontuva varhaiskasvatuksen johtotiimi on paikka, jossa arvioidaan ja kehitetään koko varhaiskasvatuksen

toimintakulttuuria sekä pedagogiikkaa ja sovitaan uusista toimintamalleista. Johtotiimin kautta uudet käytännöt siirtyvät samanlaisina jokaiseen ryhmään. Tällä tavoin on tehty esimerkiksi Kasvattajien pihäsäännöt, jotka ohjaavat henkilöstön toimintaa suhteessa lapsiin ulkoilutilanteissa.

Toimintakulttuuria arvioidaan myös vuosittain käytävissä kehityskeskusteluissa. Utajärvellä lasten ajatuksia ja toiveita toiminnalle kirjataan ylös ja huomioidaan toiminnan suunnittelussa. Kasvattajien tekemien havaintojen perusteella saadaan myös selville lasten kiinnostuksen kohteita. Lastenkokouksissa keskustellaan ajankohtaisista mielenkiinnon kohteista, ja Toivepuihin ja Toivetähtiin kerätään lasten toiveita tulevasta toiminnasta. Toiveita täytetään suunnitellusti, jolloin kaikkien toiveet tulevat huomioiduiksi.

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁶⁹. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelystä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

⁶⁹ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

3.2.1 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt Utajärvi

Lasten toiveisiin ja ideoihin tartutaan päivittäin arjen tilanteissa. Ideoita kirjataan ylös ja niiden koonnissa hyödynnetään esimerkiksi lasten palavereita ja toiveiden puuta. Osasta esille nousseista aiheista jatkuu pidempikestoisia projekteina. Projektimuotoinen työskentely mahdollistaa oppimisympäristöjen muokkaamisen lasten toiveiden mukaan yhdessä heidän kanssaan.

Hyvä fyysinen oppimisympäristö kannustaa lapsia toimimaan heille luontaisella tavalla ja on muokattavissa. Ympäristö on mielenkiintoinen ja se innostaa tutkimaan, kokeilemaan, leikkimään ja oppimaan. Hyvässä toimintaympäristössä on riittävästi tilaa, mikä mahdollistaa leikin ja muun toiminnan jakamisen pienempiin ryhmiin. Pienryhmissä toimiminen luo rauhan leikkiä ja muodostaa toimivia vuorovaikutussuhteita toisten lasten kanssa. Esimerkiksi leikkipaikan valintataulu sitouttaa lapsen pidempikestoiseen leikkiin ja samalla rauhoittaa toimintaympäristöä. Monipuolinen, ehjä välineistö niin sisä- kuin ulkotiloissa houkuttelee lasta toimintaan. On tärkeää, että välineistö säilytetään asianmukaisissa paikoissa ja on lasten saatavilla. Lasten mediaosaamista tuetaan ja edistetään tarkoituksenmukaisesti esimerkiksi jokaisessa ryhmässä käytössä olevilla iPad:illä sekä älytauluilla.

Lähiympäristöä hyödynnetään aktiivisesti tekemällä lasten kanssa esimerkiksi pieniä retkiä puistoon ja läheiseen metsään. Samalla kotiseutu tulee tutuksi ja liikenteessä toimimisen taidot

kehittyvät.
Toiminnan
ulottuminen
läheiselle

urheilualueelle antaa mahdollisuuden erilaisiin aktiviteetteihin eri vuodenaikoina. Kulttuurista tietoisuutta vahvistetaan käymällä säännöllisesti kirjastossa ja kulttuuritapahtumissa, esim. konserteissa ja teatteriesityksissä.

Kotiseutumuseon läheisyys antaa mahdollisuuden tutustua lasten kanssa vanhoihin käyttö- ja taidesesineisiin ja kokea vanhanajan tunnelmaa. Vuosittain tehdään päiväkodin yhteisiä syys- ja kevätretkiä lähikohteisiin. Viisivuotiaat käyvät yhteisellä pidemmällä kevätretkellä.

Rokua Geopark tarjoaa upeat puitteet leikkiin, oppimiseen, tutkimiseen ja toimimiseen luonnossa sitä kunnioittaen. Paikallisten yrittäjien ja muiden yhteistyökumppaneiden, esimerkiksi vanhus- ja vammaispalvelut, kanssa tehtävä yhteistyö luo lapsille kokemuksia erilaisista toimintaympäristöistä ja -tavoista.

Varhaiskasvatuksessa tutustutaan myös yleiseen kulttuuriperintöön ja perinteisiin. Seurakunta voi toimia yhtenä oppimisympäristönä, jolloin esim.

kirkkoon ja hautausmaahan tutustutaan kulttuuriperinteen näkökulmasta. Tämä on päiväkodin omaa toimintaa, johon kaikki lapset osallistuvat. Se ei sisällä uskonnonharjoitusta (rukous, siunaus, virsi, kristillisen julistus).

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä⁷⁰.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁷¹. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi⁷².

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

⁷⁰ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁷¹ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

⁷² Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁷³. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä⁷⁴.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.⁷⁵

3.3.1 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö Utajärvi

Päivittäiset keskustelut huoltajien kanssa ovat tärkeitä. Niissä jaetaan puolin ja toisin lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen liittyviä asioita ja kuulumisia. Keskusteluissa pääpaino on myönteisissä asioissa ja onnistumisissa sekä mitä on opittu ja koettu päivän aikana. Toiminnasta tiedotetaan vanhempien toiveiden mukaisesti sekä paperisella että sähköisellä tiedotteella Wilman kautta. Jokaisessa ryhmässä on lisäksi käytössä omia tiedottamisen käytäntöjä esimerkiksi ilmoitustaulu kalentereineen. Lasten ja huoltajien toiveita ja kehittämisideoita otetaan vastaan mielellään ja niitä pyritään toteuttamaan mahdollisuuksien mukaan. Laajempia kyselyitä varhaiskasvatuksen laadusta tehdään aika ajoin.

⁷³ Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

⁷⁴ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁷⁵ Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

Jokaiselle lapselle tehdään syksyisin, tai varhaiskasvatuksen alkaessa, huoltajien kanssa lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma, jota voidaan päivittää tarvittaessa keväällä. Lisäksi huoltajille tarjotaan mahdollisuus Lapset puheeksi menetelmän mukaiseen keskusteluun, jossa käydään läpi lapsen kehitysympäristöissä olevat vahvuudet ja mahdolliset haavoittuvuudet. Lapset puheeksi-keskustelua tarjotaan lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa, sekä lapsen ollessa 3-vuotias ja -5-vuotias. Lapset puheeksi keskustelua käytetään menetelmänä myös silloin, jos huoltajalla tai työntekijällä nousee huoli lapseen liittyvistä asioista. Lp-keskustelusta kirjataan lapsen tuen varmistamiseksi sovitut asiat lapsen vasuun. Jos tässä keskustelussa nousee esiin huolia, järjestetään neuvonpito, johon kutsutaan mukaan huoltajien tarpeelliseksi katsomat asiantuntijat (esimerkiksi terapeutit, erityisopettaja tai perhepalveluiden edustaja). Jos lapsella on jollakin kehityksen osa-alueella tuentarvetta, kirjataan lapsen vasuun yleisen- tehostetun- ja/ tai erityisentuen toteuttamisen toimenpiteet ja tuesta tehdään tarvittavat hallinnolliset päätökset. Perheiden kanssa tehtävää yhteistyötä ovat lisäksi erilaiset juhlat, tapahtumat ja tempaukset.

Syksyisin uuden toimintakauden alkaessa pidetään kaikkien ryhmien yhteinen vanhempainilta, jossa käydään keskusteluja ajankohtaisista asioista. Keväisin pidetään seuraavana syksynä esikoulun aloittavien lasten huoltajille vanhempainilta esikouluun liittyvistä käytännön asioista. Lapsen siirtyessä esiopetukseen käytetään apuna tiedonsiirtolomaketta, johon huoltajat kirjaavat lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyviä asioita. Tavoitteena huoltajien kanssa tehtävälle yhteistyölle on, että huoltajat ja henkilöstö sitoutuvat yhdessä lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen.

3.3.2 Monialainen yhteistyö Utajärvi

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä muiden paikallisten toimijoiden kanssa. Yhteistyön tavoitteena on lasten kehityksen ja oppimisen tukeminen. Monialaisen yhteistyön tavoitteena on mm. inklusiivisuuden varmistaminen kaikille lapsille. Yhteistyössä arvioidaan ja kehitetään toimintatapoja niin, että kaikkien lasten osallisuus toteutuu ja kaikkeen toimintaan osallistuminen mahdollistuu. Sivistyspalveluiden työntekijänä koulun erityisopettaja toimii kiinteässä yhteistyössä varhaiskasvatuksen kanssa. Hänen toimenkuvaansa kuuluu lasten havainnointi, lasten tukeminen heidän oppimisessaan konkreettisesti kahdestaan tai pienissä ryhmissä. Erityisopettaja tehtäviin kuuluu myös tukea, ohjata ja konsultoida varhaiskasvattajia heidän työssään lasten kehityksen ja oppimisen tukemisessa. Hänen asiantuntijuuttaan käytetään myös silloin, kun lapselle harkitaan yleisen-, tehostetun- tai erityisentuen päätöstä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajien ja / tai huoltajien kanssa. Erityisopettaja toimii koollekutsujana lapsen tuen asioihin liittyvissä palaverissa ja hän tuo niihin erityisopetuksen näkökulman. Erityisopettajan kanssa tehdään materiaalihankintoja yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajien kanssa varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Tehtäviin kuuluu myös tulevien esiopetusryhmien valmistelu varhaiskasvatuksesta saadun tiedon perusteella, jolloin jatkumo varhaiskasvatuksesta esiopetukseen on mahdollisimman sujuva.

Lasten oppimiseen ja kehitykseen liittyen tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat Oulunkaaren, sekä yksityiset puhe-, toiminta- ja fysioterapeutit. Terapeuttien kanssa pidetään palavereita säännöllisesti ja sovitaan yhteisiä tavoitteita lapsen tukemiseen. Tavoitteet kirjataan lapsen vasuun.

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välinen yhteistyö on kiinteä osa arkea. Yhteistyö on yhteisiä tapahtumia, vierailuja puolin ja toisin sekä lasten oppimiseen ja kehitykseen liittyviä palavereita. Perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen yhteistyömuotona ovat myös kulttuuritoimen järjestämät yhteiset konsertit ja teatteriesitykset, joihin osallistumme yleensä yhdessä alakoululaisten kanssa. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevat lapset voivat aloittaa esiopetusvuoden päiväkodissa ja käydä esimerkiksi päivittäin esiopetuksessa koululla. Ensimmäinen esiopetusvuosi voidaan myös suorittaa kokonaan päiväkodilla, mikäli lapselle on tehty henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).

Utajärvellä toteutetaan 4 - vuotiaiden lasten laajat terveystarkastukset varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteistyönä. Varhaiskasvatuksessa, lapsen normaalissa päiväkodin kasvuympäristössä, toteutetaan osa laajaan terveystarkastukseen kuuluvasta lapsen neurologisen kehityksen arvioinnista (Lene). Päiväkodin varhaiskasvatuksen opettajan ohjauksessa lapsi tekee Lene- arvioon kuuluvat osiot: karkeamotoriikka, poikkeavat liikkeet, vuorovaikutustaidot, tarkkaavaisuus ja motivoituminen, puheen tuottaminen, puheen ymmärtäminen ja käsitteet, kuullun hahmottaminen, silmä-, käsi-yhteistyö, leikki ja omatoimisuus. Tämän jälkeen varhaiskasvatuksesta lähetetään palaute Lenestä lastenneuvolaan. Lastenneuvolan terveydenhoitaja tekee kaikille kotihoidossa olevien lasten kanssa ikäkauden mukaiset Lene-tehtävät. Perheen tullessa 4-vuotisneuvolakäynnille terveydenhoitaja käy läpi Lene-palautteen vanhempien kanssa ja tarkistaa ne mahdolliset kohdat, joissa varhaiskasvatuksessa on ollut poikkeamaa (tehdään uudelleen ko. kohtien tehtävät). Neuvolassa kirjataan lapsen asiakaskertomukseen Lene- arvioin poikkeamat ja sovitut jatkotoimet. Varhaiskasvatukseen menee palaute myös, jonka perusteella päiväkodissa voidaan panostaa erityisesti osa-alueisiin, joissa on poikkeamaa ja/tai sovitaan muista tukitoimista. Tarkoituksena on saada tietoa, missä asioissa lapsi tarvitsee tukea ja harjoitusta. Keväisin pidetään yhteinen tiedonsiirtopalaveri lastenneuvolan, kouluterveydenhoitajan, koulun erityisopettajan, esiopettajien, varhaiskasvatuksenopettajien ja varhaiskasvatuksen esihenkilön kanssa syksyllä esiopetukseen siirtyvien lasten osalta. Tietoa lapsesta neuvolan, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välillä siirretään ainoastaan huoltajien luvalla. Lasten vuosittain toistuviin neuvolakäynteihin annetaan varhaiskasvatuksesta lapsen ryhmästä mukaan lomake, johon on kirjattu huomioita lapsen kehityksen osa-alueista. Lomake palautuu lapsen ryhmään neuvolakäynnin jälkeen ja siihen on kirjattu neuvolan terveiset varhaiskasvatukselle liittyen lapsen iänmukaiseen kehitykseen.

Muuta yhteistyötä kunnan terveystalouden kanssa (järjestäjänä Oulunkaaren kuntayhtymä) tehdään akuuteissa terveydenhoitoon sekä kehitykseen liittyvissä asioissa. Tapaturman tai muun akuutin terveydenhoitoaavaavan tilanteen ilmetessä otetaan ensin yhteys huoltajaan. Mikäli kumpikaan huoltaja ei pääse viemään lasta terveyskeskukseen, lasta käyttää terveyskeskuksessa

joku päiväkodin työntekijä, jos se on työntekijämäärä huomioiden mahdollista. Muutoin mahdollinen hoitoon kuljetus tapahtuu taksilla tai ambulanssilla.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös sosiaali -ja perhepalveluiden kanssa. Perheneuvolan psykologi antaa ohjausta varhaiskasvatuksen työntekijöille kasvatukseen liittyvissä asioissa. Tarvittaessa yhteistyötä tehdään lastensuojelun kanssa. Perhetyön sekä lapsiperheiden kotipalvelun palveluista tiedotetaan perheitä ja ohjataan käyttämään palveluja tarpeen vaatiessa. Vanhus- ja vammaistyö sekä mielenterveyspalveluiden kanssa tehtävä yhteistyö käsittää vierailuja ja lauluhetkiä palvelutaloissa ja erilaisissa juhlissa.

Utajärven evankelisluterilaisen seurakunnan kanssa tehdään myös yhteistyötä. Seurakunta tarjoaa varhaiskasvatukselle muun muassa mahdollisuuden osallistua seurakunnan järjestämiin tapahtumiin, joiden sisältö on lapsille suunnattua uskontokasvatusta. Osallistuminen näihin on vapaaehtoista ja se on varhaiskasvatuksesta erillistä toimintaa, johon kysytään lupa huoltajilta. Seurakunnan järjestämiä tilaisuuksia on noin kerran kuukaudessa. Varhaiskasvatuksessa on saatu hyödyntää myös seurakuntatalon piha-aluetta ja kotaa.

Päiväkodilta vieraillaan kirjastossa kuukausittain, myös kirjasto tarjoaa tuokioita joko kirjastolla tai tulemalla päiväkodille. Valtakunnallisissa varhaiskasvatuksen perusteissa on kirjattuna tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat kulttuurista vastaavien tahojen kanssa. Esittävän taiteen esityksiä toteutetaan päiväkodilla yhdessä kulttuuripalveluiden kanssa vähintään kahdesti vuodessa. Esitykset toteutetaan vaihtelevasti päiväkodilla tai kunnan muissa tiloissa, kohdeyleisöstä riippuen.

Tavoitteena on vasun perusteiden mukaisen kulttuurikasvatuksen toteuttaminen. Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään monipuolisesti kirjaston palveluja: lainauspalvelut, kirjaston työntekijän pitämät satutuokiot päiväkodilla, kirjaston näyttelyissä vierailu sekä kirjaston näyttelytilan hyödyntäminen lasten kanssa tehtäviin projekteihin. Liikuntatoimen lähiliikuntapaikkoja hyödynnetään ympäri vuoden kaikenlaiseen liikkumiseen. Ravitsemus ja siivouspalvelut mahdollistavat päivittäiset ruokailut ja siistit tilat. Muutaman kerran vuodessa tehtävillä toiveruokakyselyillä lapset pääsevät vaikuttamaan ruokalistoihin.

Muita yhteistyökumppaneita ovat poliisi, palo- ja pelastustoimi, paikalliset yritykset, käsityöläiset, taiteilijat ja lähialueen oppilaitokset, joista päiväkodilla on vuosittain useita työssäharjoittelijoita. Oppilaitosten kanssa tehdään säännöllisesti arviointia harjoittelujaksojen sujumisesta. Yhteistyömuotoja ovat eri alojen ammattilaisten vierailut päiväkodilla ja vastaavasti lapsiryhmien vierailut ks. työpaikoissa ja yrityksissä sekä kotiseutumuseolla. Paikallisilta yrityksiltä on saatu sponsoritukea mm. huomioliivien hankintaan. Paikallisten järjestöjen kanssa voidaan tehdä myös yhteistyötä erilaisten tapahtumien ja projektien muodossa. Esimerkiksi Martat ovat järjestäneet lapsille suunnattuja toimintapäiviä.

3.3.3 Yhteistyömuotojen arvioinnin käytäntöjä Utajärvi

Huoltajien kanssa yhteistyömuotoja arvioidaan vanhempainilloissa ja muissa yhteisissä tapahtumissa, lapsen vasu keskusteluissa, sekä aika ajoin tehtävien kyselyjen avulla. Koulun erityisopettajan kanssa arviointia tehdään muun työn ohella puolivuosi- ja tarvittaessa useamminkin. Lastensuojelun sosiaalityön ja muiden perhepalveluiden sekä muiden Oulunkaaren yhteistyötahojen kanssa toiminnan arviointia tehdään tällä hetkellä tarvittaessa. Tavoitteena on saada arviointi suunnitelluksi ja säännölliseksi. Lastenneuvolan kanssa toimintatavaksi on sovittu säännölliset tapaamiset n. neljä kertaa vuodessa. Varhaiskasvatuksen esihenkilö arvioi kulttuurikasvatuksen toteutumista ja toimintatapoja yhdessä kunnan kulttuurituottajan ja kirjastonhoitajan kanssa säännöllisin väliajoin, vähintään kerran vuodessa.

3.3.4 Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisy Utajärven varhaiskasvatuksessa

Positiivisen pedagogiikan menetelmiä käytetään varhaiskasvatuksen arjessa ja lapset oppivat huomaamaan hyvää sekä itsessään, että muissa lapsissa ja aikuisissa. Hyvän huomaaminen kannustaa toimimaan ystävällisesti ja kaveria kunnioittaen. Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän estämiseksi tehdään mahdollisimman paljon ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä. Pienryhmätoiminta lisää turvallisuuden tunnetta ja aremmatkin lapset rohkaistuvat ja saavat äänensä kuuluviin. Tällöin on helpompi tuoda esiin mieltä mahdollisesti askarruttavia asioita. Päiväkodin

arkeen kuuluu tunnetaitojen opettelua ja haasteellisten tilanteiden sanoittamista yhdessä aikuisen kanssa.

Lapselle annetaan lupa kaikenlaisiin tunteisiin ja niiden purkamista harjoitellaan erilaisin menetelmin suunnitelluissa pienryhmätuokioissa. Satujen, draaman, nukketeatterin, tunnekorttien jne. kautta tutustaan erilaisiin tunteisiin, harjoitellaan empatia taitoja, sekä etsitään / mietitään kaikkia tyydyttävää ratkaisua ristiriitoihin. Varsinkin alle 3-vuotiaiden kanssa näitä asioita harjoitellaan päivittäin. Varhaiskasvatuksen työntekijät ovat saaneet koulutusta tunnetaitojen käsittelemiseen lasten kanssa.

Kiusaamiseen puututaan heti ja kiusaamista ei sallita missään muodossa; esim. leikistä pois jättämiseen puututaan tilanteen vaatimalla tavalla. Kaikissa tilanteissa aikuisen on tärkeää selvittää kaikkien osapuolten näkemys tapahtuneesta. Tässä voidaan käyttää apuna esim. tilanteen piirtämistä lasten kertoman perusteella; piirtäminen auttaa lapsia jäsentämään tapahtunutta.

Sanalliseen ja fyysiseen kiusaamiseen reagoidaan heti kun se huomataan ja tilanne käsitellään lasten kanssa loppuun asti. Tavoitteena on, että aikuinen on läsnä ja havainnoi ja ennakoii tilanteita, jotta ne eivät kärjistyisi kiusaamiseksi asti. Mikäli tilanne pääsee kuitenkin kehittymään lasten välillä niin, että joku pahoittaa mielensä, tilanne selvitetään aikuisen kanssa. Anteeksipyyntöä voidaan käsitellä esim. kuvien avulla, anteeksipyytäessä ei ole pakko halata. Anteeksi pyytävä katsoo tilanteessa kaverin silmiin ja kertoo mitä pyytää anteeksi. Tarkoituksena on oikeasti pyytää anteeksi tapahtunutta ja toisen mielen pahoittamista.

Aikuiset toimivat malleina kaikissa tilanteissa, lapset lukevat aikuisten ilmeistä ja eleistä paljon sellaista, mitä ei sanota ääneen. Myös aikuisilla on lupa kaikenlaisiin tunteisiin ja niitä voi halutessaan sanoittaa myös lapsille lasten ikä- ja kehitystason mukaan. Esimerkiksi lemmikkien kuolemista on keskusteltu lasten kanssa, tässäkin tavoitteena empatiataitojen ja myötätunnon opettelu, jotka vahvistuessaan vähentävät kiusaamista.

Kaikkien aikuisten velvollisuus on myös puuttua havaitsemaansa aikuisten väliseen kiusaamiseen ja epäasialliseen käytökseen ja kertoa siitä esihenkilölle, joka voi sitten selvittää tilannetta tarvittaessa ulkopuolisen konsultaation, esim. työterveyspsykologin, avulla.

Joskus lapsen mielensä pahoittaminen voi johtaa tilanteeseen, jossa hänen omat taitonsa eivät vielä riitä oman käytöksen rauhoittamiseen. Hänen käytöksensä voi aiheuttaa vaaraa hänelle itselleen, muille lapsille, aikuisille tai ympäristölle. Tällöin aikuisen on toimittava tilanteessa siten, että hän suojaa lasta itseään ja muita lapsia hoidollisella kiinnipidolla, kunnes tilanne rauhoittuu. Hoidollisesta kiinnipidosta keskustellaan lapsen kanssa tilanteen lauetta ja aina myös huoltajien kanssa. Mikäli tällaisen tilanteen on mahdollista toistua, esim. lapsen kehityksellisen tuentarpeen vuoksi, täytetään hoidollisesta kiinnipidosta lupalomake vastaavia tilanteita varten. Lomakkeen sisältö on seuraava;

”Kiinnipitoa käytetään hoitomenetelmänä silloin, kun muut keinot ovat riittämättömät. Kiinnipitoa edeltää sanallinen rauhoittelu, kehotukset toiminnan lopettamiseksi sekä ympäristön turvaaminen.

Kiinnipitoon päädytään yleisesti siksi, että lapsi on vaarassa satuttaa itseään tai muita aggressiivisella käyttäytymisellä. Tällaisessa tilanteessa päätös kiinnipidosta tehdään mahdollisimman nopeasti, jottei vahinkoja ehdi käymään. Kiinnipitoa käytetään, kun muut keinot eivät tuota tulosta. Kiinnipito on viimeinen vaihtoehto. Kiinnipidon jälkeen lapsen kanssa keskustellaan tapahtuneesta ja häneltä kysytään miltä hänestä tuntui. Tilanteet kirjataan lomakkeeseen ja asiasta kerrotaan huoltajille.”

Tilanteesta kirjataan seuraavat asiat; lapsen nimi, alkamisaika, loppumisaika, tapahtumapaikka, kiinnipitoon osallistuneet henkilöt, syyt ja perusteet, sekä kiinnipidon kulku alusta loppuun, lapsen mielipide ja kokemus, kiinnipidon vaikutukset vasaan. Mikäli kiinnipitotilanteita on toistuvasti, niistä tehdään lastensuojeluilmoitus, jotta lapsi ja perhe saavat tarvitsemansa avun tilanteen helpottamiseksi. Tilanteista täytetään myös uhka- ja vaaralomake, joka toimitetaan työsuojeluun. Varhaiskasvatuksen työntekijät ovat saaneet Avekki-koulutusta hoidolliseen kiinnipitoon. Avekki-koulutus tarjoaa toimintatapamallin uhka- ja väkivaltatilanteisiin ja erityisesti niiden ennaltaehkäisyyn. Avekki-koulutusten tavoitteena on luoda turvallinen työyhteisö sekä asiakkaille, että työntekijöille. Avekki tulee sanoista Aggressio, Vuorovaikutus, Ennaltaehkäisy/hallinta, Kehittäminen, Koulutus ja Integrointi.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvu ympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan

pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.1.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys Utajärvi

Pedagogisen toiminnan suunnittelun suuret linjat päätetään varhaiskasvatuksen johtotiimissä. Siellä käsitellään esim. yhteiset tapahtumat, ajankohtaiset kalenterivuoteen liittyvät asiat, suuntaviivat ajankohtaisiin haasteisiin. Keväällä asiana mm. lasten ryhmiin jakaminen ja siinä huomioitava pedagogiikka niin, että ryhmät toimivat mahdollisimman sujuvasti. Ryhmissä huolehditaan suunnitelmallisesti siitä, että toiminta on monipuolista ja kaikki oppimisen alueet tulevat käsitellyiksi erilaisten työtapojen kautta.

Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden, eli oppimisen osa-alueet huomioidaan kaikissa päivän tilanteissa ja toiminnoissa. Varhaiskasvatuksen opettajat käyttävät suunnitteluajasta osan työpaikalla ja osan muualla valmisteluun, suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Tiimien yhteiset suunnittelupalaverit linjaavat

ryhmien oman pedagogisen suunnan lapsiryhmän tarpeiden ja lasten vasujen pohjalta. Seuranta ja arviointia tehdään siten, että kerran kuukaudessa ryhmän yhteisessä palaverissa arvioidaan kuluneen kuukauden toimintaa mm. dokumentointien pohjalta, suunnitellaan tulevaa kuukautta ja mietitään toiminnan kehittämisen tarpeita.

Lasten mielenkiinnon kohteita kerätään kysyen esim. lasten kokouksissa, leikkiä ja muuta toimintaa havainnoiden ja huoltajien kanssa keskustellen. Lapsia osallistetaan toiminnan suunnitteluun esim. siten, että lasten toiveita kerätään konkreettisesti ryhmässä sovittuun paikkaan ja niitä toteutetaan. Lasten kehityksellisiä tarpeita vastaavat pedagogiset toimintatavat laaditaan lasten

varhaiskasvatussuunnitelmiin. Henkilöstön lapsista tekemät havainnot ovat myös tärkeää tietoa toimintaa suunniteltaessa.

Ideoita toiminnan toteuttamiseen saadaan myös lasten huoltajilta esim. lasten vasu keskusteluissa. Huoltajien kanssa keskustellessa, yhteisissä vanhempainilloissa ja tapahtumissa voidaan saada toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen hyviä vinkkejä sitä kautta, mitä huoltajat tekevät sekä leikkivät lasten kanssa kotona ja vapaa-aikana.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

4.2.1 Pedagoginen dokumentointi Utajärvi

Pedagogista dokumentointia tehdään mm. lasten toimintoja valokuvaamalla ja videoimalla. Ryhmissä on esillä oppimisen osa-alueita kuvaava puu, tai muunlainen esitysmalli, johon liitetään toimintakauden aikana otettuja valokuvia toteutuneista toiminnoista ja tapahtumista. Sen avulla lasten oppiminen tulee näkyväksi ja he voivat arvioida omaa oppimistaan. Lapsen toiminta ja oppiminen tulevat näkyväksi myös huoltajalle, kuin myös varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta.

Dokumentointia tehdään myös lasten vasuun. Lasten tekemiä töitä dokumentoidaan toimintakauden aikana erilaisin menetelmin. Ne kuvaavat osaltaan lapsen kehitystä ja oppimista. Lasten havainnointi ryhmässä eri tilanteissa ja sen ylös kirjaaminen on olennainen osa dokumentointia. Vuorovaikutustilanteiden kuvaaminen ja niiden läpikäyminen lasten, ryhmän aikuisten ja huoltajien kanssa antaa merkittävää tietoa lasten kehityksestä, oppimisesta ja toiminnan tavoitteiden saavuttamisesta. Lapsen ja lapsiryhmän toiminta ja oppiminen tulee näkyväksi henkilöstölle. Pedagoginen dokumentointi ylläpitää ja helpottaa myös henkilöstön ja tiimin toiminnan arviointia ja kehittämistä, sekä oppimisympäristön arviointia ja kehittämistä. Utajärvellä on käytössä Google Drive, johon kerätään perheille kuvia heidän lapsistaan. Perheillä on tunnukset vain oman lapsensa kansioon. Kun lapsi lähtee varhaiskasvatuksesta, kansiot poistetaan kahden kuukauden kuluessa.

Videodokumenttia voidaan käyttää esim. toiminnan ja oppimisympäristöjen kehittämiseen, se nostaa esiin lasten mielenkiinnon kohteita ja mahdollisia muutostarpeita oppimisympäristöissä.

Pedagogisen dokumentoinnin osana toimivat myös erilaiset lapsille tehtävät ikäkausiarvioinnit, esim. 3-vuotiaiden Kettu tehtävät, 4-vuotiaiden Lene tehtävät ja 5-vuotiaiden Kehu tehtävät.

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättellemään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä

muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri

tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykkinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

4.4.1 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä Utajärvi

Leikille varataan aikaa, tilaa, välineitä esim. roolivaatteet: kauppa-, lääkäri-, poliisivaatteet, majaleikkivälineet. Erilaiset leikkimateriaalit mm. kauppa, kirjasto, korjaamo, kampaamo, jne. ovat vapaassa käytössä.

Lasten ikätason mukaisesti myös muuta materiaalia on lasten saatavilla ja otettavissa leikkiin, esim. pöytätyöskentelyvälinnet. Jos lapset ovat rakentaneet leikille toimintaympäristön esim. majan, junaradan, kodin, kulkuneuvon, jne. niin sitä käytetään niin kauan kuin leikki kestää, vaikka useampia päiviä, eli leikkiä ei tarvitse kerätä esim. siivouksen tieltä pois. Pitkäkestoisen leikin

turvaaminen nähdään tärkeäksi ja kaikki kasvattajat sitoutuvat tämän tavoitteen edistämiseen. Joustavalla aikataululla mahdollistetaan pitkäkestoinen leikki; esim. aamupäivällä voidaan jäädä leikkimään sisälle lounaaseen asti.

Henkilöstön tehtävänä on huolehtia siitä, että vuorovaikutus leikissä on sujuvaa ja kaikki leikkijät saavat mielekkään roolin. Henkilöstö ohjaa leikkiä eteenpäin silloin, jos leikki jumittuu ja lapset eivät pääse itse etenemään leikissä. Lasten mielenkiinnon kohteista ja lähiympäristöstä nousevia leikki-ideoita kehitellään yhdessä lasten kanssa ja henkilöstö rikastuttaa ja tarvittaessa kehittää leikkiä.

Juonelliseen leikkiin voidaan myös liittää pedagoginen tavoite, jolloin henkilöstö ohjaa ja rikastuttaa leikkiä tavoitteen suuntaisesti.

Lapsen annetaan leikkiä ja ilmaista itseään sukupuolistereotyypioiden rajoittamatta. Lapsen sukupuolesta riippumaton monenlaisuus, yksilöllisyys ja omanlaisuus on sallittua. Lapsia kannustetaan kokeilemaan monipuolisesti eri aktiviteetteja ja rooleja, ja kunnioitetaan myös heidän oikeuttaan olla kiinnostumatta niistä. Rohkaistaan sekä tyttöjä että poikia ilmaisemaan kaikenlaisia tunteita; riemua, pelkoa, ikävää, hoivahalua, riehakkuutta, suuttumusta jne. Tunteita tai käytöstä ei nimetä arvottavalla tavalla poikamaiseksi tai tyttömäiseksi.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetus suunnitelman perusteiden⁷⁶ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

⁷⁶ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten

huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

4.5.1 Kielten rikas maailma Utajärvi

Kielen oppiminen tapahtuu lapsella varhaiskasvatuksessa kaikissa arjen tilanteissa. Työntekijät sanoittavat lapsille erilaisia perushoitotilanteita, käytämme kieltä laulujen, lorujen ja satujen muodossa. Käsittelemme kielen merkityksiä, vivahteita ja rakenteita sekä kartutamme lasten sanavarastoa esimerkiksi satujen ja kertomusten avulla ja keskustelemalla erilaisista aiheista lasten kanssa. Pelaamme lasten kanssa erilaisia muistia, ajattelua, syy-seuraussuhteita ja käsitteiden muodostamista edistäviä pelejä.

Hyödynnämme erilaiset vuorovaikutustilanteet lapsen kanssa ja vastaamme lapsen aloitteisiin. Vastaamme lapsen kysymyksiin, pidämme yllä keskustelukulttuuria. Ruokapöydän äärellä lounasaikaan keskustelemme lasten kanssa, ohjaamme hyviin ruokailutapoihin ja hyödynnämme tilanteen kielellisten taitojen oppimisen välineenä. Lapset oppivat erilaisia tapoja, kuten tervehtiminen ja kiittäminen, työntekijöiden esimerkistä. Työntekijän läsnäolo, ilmaisu ja empaattisuus sekä tietoinen vuorovaikutus välittävät lapselle keinoja, kuinka toimia vuorottelevassa ja ilmeikkäässä

keskustelussa yhdessä toisten kanssa. Kuvat ja tukiviittomat ovat tarvittaessa käytössä, jotta lapset voivat ilmaista itseään ja tulla ymmärretyiksi.

Lapsella on oikeus käyttää omaa kieltänsä ja rakentaa omaa kielellistä identiteettiään äidinkielestä riippumatta. Teemme vanhempien kanssa yhteistyötä lapsen kielitaidon arvioinnissa erityisesti silloin, jos äidinkielenä on muu kuin suomen kieli. Tarvittaessa käytämme tulkin apua, jotta

voimme keskustella vanhempien kanssa lapsen kielellisistä taidoista ja valmiuksista.

Kielen oppimisen apuna käytämme kuvia, tukiviittomia ja oman kielen avainsanoja. Yhteistyö huoltajien kanssa on tällöin tärkeää. Käyttämällä puhetta ja kirjoitettua kieltä lasten kanssa, ohjaamme lasta tunnistamaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja. Lapset oppivat erilaisten tunteiden ilmaisua sanallisesti, huumorin käyttöä ja rikasta puhekieltä työntekijöiden esimerkin, erilaisten ilmaisumuotojen esimerkiksi musiikin ja teatterin sekä erilaisten materiaalien, kuten aistiseikkailumateriaalin, avulla.

Lapsi oppii kielellisiä taitoja yksilöllisesti ja kielellisten valmiuksien kehittyminen tapahtuu jokaisella lapsella oman kehitysaikataulunsa mukaisesti. Varhaiskasvatuksen työntekijät arvioivat ja havainnoivat lapsen kielellisiä taitoja yhdessä vanhempien, työtiimin ja tarvittaessa erityisopettajan ja puheterapeutin konsultoinnin avulla.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoitamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen** ja **keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

4.5.2 Ilmaisun monet muodot Utajärvi

Vierailemme paikallisissa kulttuurikohteissa; kotiseutumuseo, kirkko, kivipuisto, Geopark, jne. Vierailujen tavoitteena on tutustuttaa lapsia paikalliseen kulttuuriperimään ja tarjontaan. Kotikunnan lähiympäristöön tehtävillä retkillä lapset saavat mahdollisuuden tutkia ympäristöä ja tutustua esimerkiksi paikallisiin nähtävyyksiin, kuten patsaisiin ja muistomerkkeihin. Kirjasto tarjoaa meille satutuokioita vierailemalla päiväkodissa. Lasten ilmaisukyky kehittyy, kun ilmapiiri ja ympäristö ovat suotuisat. Työntekijät kannustavat keskustellen ja rohkaisten lapsia tuomaan esille omia mielipiteitään, tutkimaan ja ilmaisemaan itseään eri tavoin.

Musiikin avulla työntekijät rohkaisevat lapsia tutustumaan musiikkiin ja antavat mahdollisuuden saada musiikillisia elämyksiä. Yhdessä laulaminen ja soittaminen erilaisilla soittimilla esimerkiksi ryhmän omilla musiikkihetkillä ja koko päiväkodin yhteisillä musiikkihetkillä kerran kuukaudessa tutustuttaa lapsen erilaisiin musiikkityyleihin, rytmiin sekä tunteiden ja ajatusten ilmaisuun musiikin avulla.

Lapset pääsevät osallistumaan musiikkiesityksiin ja rohkaistuvat esiintymään päiväkotiyhteisön edessä. Päiväkodista teemme musiikkivierailuja myös lähialueen toimijoiden luokse, kuten vanhainkodit, ja kannustamme lapsia esiintymään musiikillisesti vierasyleisölle.

Erilaisten musiikkiyhtyeiden, laulajien ja soittajien vierailut päiväkodilla antavat lapsille mahdollisuuden kokea musiikkia ja saada uusia elämyksiä. Käymme lasten kanssa myös vierailemassa lähialueen kulttuuritapahtumissa esim. konserteissa ja teatteritapahtumissa, jolloin lapset saavat uusia virikkeitä leikkeihinsä ja itsensä ilmaisuun.

Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokeilla monipuolisilla maalaus- ja piirustusvälineillä kuvallista ilmaisua ja kehittää ajattelu- ja motorisia taitojaan. Mielikuvituksen käyttö, värien maailmaan tutustuminen, onnistumisen kokemusten saaminen ja tekeminen toteutuvat päiväkodissa askarrellen, piirtäen ja maalaten eri tekniikoita käyttäen.

yhdessä

Päiväkodin verstaas tarjoaa lapsille mahdollisuuden nikkaroinnin ja rakentelun keinoin tuoda esille omia suunnittelu- ja ongelmanratkaisutaitoja sekä tutustuttaa erilaisten materiaalien käsittelyyn. Lapsilla on päiväkodissa käytössä myös muita monipuolisia tapoja käsityöllisen toiminnan toteuttamiseen, kuten muovailuvahat, terapiavahat, Kinetic sand – taikahiekka ja ompelutarvikkeet. Leipominen lasten kanssa antaa mahdollisuuden käsitellä taikinaa ja jäsentää yhdessä esimerkiksi tapakulttuuria ja perinteitä.

Päiväkodissa on erilaisia välineitä, kuten käsinukkeja, roolivaatteita, huiveja, pöytäteatterimateriaaleja ja kasvovärejä, joita lapset voivat hyödyntää draaman, tanssin, leikin ja kehollisen ilmaisun toteuttamiseen sekä mielikuvituksen käyttämiseen. Lapset nauttivat myös

varhaiskasvatuksen työntekijöiden toteuttamista teatterihetkistä, joiden avulla lasten kanssa voidaan käsitellä tunteita ja lasta askarruttavia asioita, jäsentää kokemusmaailmaa ja opetella vuorovaikutustaitoja. Teatterin avulla lapset tutustuvat varhaiskasvatuksessa myös lastenkirjallisuuteen. Päiväkodissa vierailevat nukke- ja draamateatterit tuovat lapsille uusia kokemuksia, elämyksiä sekä keinoja tunteenilmaisuun ja tuovat kirjallisuutta tutuksi.

Varhaiskasvatuksessa toteutettavat yhteiset juhlahetket, joissa voivat olla mukana myös lasten huoltajat, antavat lapsille tilaisuuden esittää, luoda ja ilmaista monipuolisesti sekä ylläpitää ja ymmärtää yhteisiä kulttuuriperinteitä ja –tapahtumia.

Erilaiset sähköiset välineet, kuten päiväkotiryhmän oma kännykkä ja Ipad toimivat päiväkodissa myös lasten ilmaisun apuvälineinä. Lasten kanssa yhdessä toteutetut kuvamateriaalit, videot ja musiikkisisällöt tutustuttavat lapsia teknologiaan ja sen hyödyntämiseen kulttuurin ja ilmaisun tuottamisessa. Päiväkodissa on ryhmien yhteisessä käytössä kolme älytaulua, videotykki ja valkokangas, jotka mahdollistavat erilaisten kulttuurisisältöjen ja lasten toteuttamien materiaalien tutkimisen yhdessä.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä

käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenvierailuun liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelystä annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämäntilanteita.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenvierailuun tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

4.5.3 Minä ja meidän yhteisömme Utajärvi

Osallistumme tarjolla oleviin paikallisiin kulttuuritapahtumiin esim. konsertit, teatteriesitykset, sirkusnäytökset, jne. Vierailemme paikallisissa kulttuurikohteissa; kirjasto, kotiseutumuseo, kirkko, kivipuisto, Geopark, jne. Vierailujen tavoitteena on tutustuttaa lapsia paikalliseen kulttuuriperimään ja tarjontaan. Retket lähiympäristöön tutustuttavat lapsia kotiseutuunsa. Yhdessä voimme havainnoida, millaisena kotiseutu näyttäytyy, esimerkiksi millaisia rakennuksia, muistomerkkejä ja luontoa seudulla on, millaista on ollut menneisyydessä ja millaiseksi seutu ehkä voi muuttua tulevaisuudessa.

Kirjasto tarjoaa meille satu- ja teatterituokioita päiväkotivierailuilla. Menneisyyttä voimme pohtia ja käsitellä lasten kanssa esimerkiksi vanhoja tavaroita tutkimalla, lukemalla aihetta käsitteleviä kirjoja ja haastatteleamalla lasten isovanhempia. Perinneleikit ja –laulut tutustuttavat lapsia menneeseen aikaan. Huoltajilta saamme tietoa lapsen kasvun vaiheista. Menneisyyden tutkiminen tuo pohjaa nykyisyydelle, jota rakennamme yhdessä lasten kanssa. Nykyhetken ilmiöitä ja asioita pohdimme lasten kanssa keskustellen. Tarvittaessa haemme tietoa askarruttavista aiheista esimerkiksi kirjastosta ja Internetistä. Yhdessä pohdimme tiedon luotettavuutta ja paikkansapitävyyttä.

Pohdimme perheiden erilaisia kulttuuritaustoja mm. ruokakulttuurin kautta, etsimme maailmankartalta maita, jotka liittyvät ryhmässä olevien lasten perheisiin, jne. Ruokailemisessa huomioimme lasten huoltajien toiveet, tavat, katsomuksen ja tottumukset. Arjen tilanteissa, kuten pukemisessa, huomioimme ne myös. Tämä edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä luottamuksellista keskustelua huoltajien kanssa.

Lapsiryhmässä tutustumme erilaisiin kulttuureihin, perinteisiin ja tapoihin esimerkiksi kirjojen, tarinoiden ja vanhempien esittelyiden ja haastattelujen avulla. Lapset voivat kertoa myös itse omasta kulttuuristaan ja perinteistään. Erilaiset juhla-ajat, kuten joulu, pääsiäinen ja valon juhla lyhtykulkueineen tutustuttaa lapsia uusiin ja vanhoihin perinteisiin ja tapoihin. Päiväkodissamme vietämme myös isovanhempien päivää, johon ovat tervetulleita myös lapsen muut tärkeät aikuiset.

Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa

Mitä on? – Osa tavallista arkea, tilanteessa elämistä– Lapsen kokemusten, ajatusten ja kysymysten kohtaamista– Läsä olemista ja kuulevaa kuuntelua– Yhdessä pohtimista, ihmettelyä ja kyselyä

Mitä tukee? – Arvojen välittymistä– Turvallisuuden tunteen syntymistä ja vahvistumista– Oman arvokkuuden kokemista sekä toisen arvokkuuden ymmärtämistä– Omantunnon kehittymistä– Katsomuksellisen ja uskonnollisen yleissivistyksen ja kulttuuriperinnön välittymistä (perinteet, tavat ja juhlat) – Ymmärrystä, että mielipiteitä ja käsityksiä on monenlaisia– Uskontojen, katsomusten ja kulttuurien välistä lukutaitoa– Toisen kunnioitusta ja hyväksyvään asenteeseen kasvamista

Seurakunta voi tarjota yhteistyötä oman osaamisalueensa puitteissa, mutta varsinaista kasvatustehtävää seurakunnalla ei vasun katsomuskasvatuksessa ole. Yhteistyö voi näkyä esimerkiksi oppimisympäristön tarjoamisena (kirkot, hautausmaat ja muu kristillinen perinne). On tärkeää muistaa, että nämä tilanteet ovat päiväkodin toimintaa, eivätkä ne sisällä uskonnonharjoitusta. Ne eivät siis ole seurakunnan sanoman julistamisen tilanteita.

4.5.4 Katsomuskasvatus Utajärvi

Seurakunta tarjoaa varhaiskasvatukselle muun muassa mahdollisuuden osallistua seurakunnan järjestämiin tapahtumiin, joiden sisältö on lapsille suunnattua uskontokasvatusta. Osallistuminen näihin on vapaaehtoista ja se on varhaiskasvatuksesta erillistä toimintaa, johon kysytään huoltajien lupa. Lapsilla voi tulla paljon kysymyksiä elämästä katsomuksellisissa pohdinnoissa. Huoltajien kanssa katsomusasioista keskustellaan vasu keskustelussa, jotta tiedämme, millä tavoin perhe käsittelee pohdinnan aiheita ja miten he vastaavat lapsen kysymyksiin.

Yhteistyötä Utajärven evankelisluterilaisen seurakunnan kanssa tehdään esim. siten, että kunnan varhaiskasvatukseen voidaan lainata materiaalia seurakunnasta. Katsomuskasvatusta toteutetaan niin, että sillä on lapselle merkitystä hänen omassa elämänpiirissään. Työntekijöiden avoin ja myönteinen suhtautuminen myös katsomusten aihepiiriin on perusta lasten kokonaisvaltaiselle kasvuille ja oppimiselle sekä hyvälle yhteistyölle huoltajien kanssa.

Varhaiskasvatuksessa ovat luontevasti läsnä myös vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja perinteet (joulu, pääsiäinen) joista suuri osa liittyy olennaisesti suomalaiseen kristilliseen perinteeseen. Myös muiden kulttuurien juhlia vietetään, mikäli ne liittyvät lapsiryhmässä olevien lasten perinteisiin. Juhlat ovat päiväkodin omia ja yhteisöllisiä juhlia silloinkin, kun ne liittyvät jouluun, pääsiäiseen jne. On hyvä muistaa, että yksittäisen virren laulaminen tai joulukuvaelman esittäminen ei tee juhlasta uskonnollista tilaisuutta.

Uskonnollisiin tilaisuuksiin voivat osallistua vain ne lapset, joiden vanhemmat antavat siihen suostumuksensa uskontokunnasta riippumatta. Uskonnolliseen vakaumukseen ohjaaminen on aina lapsen kodin asia ja sitä on kunnioitettava. Varhaiskasvatuksen henkilöstö huolehtii luvan kysymisestä vanhemmilta. Päiväkotitoiminta huolehtii tiedottamisesta lasten vanhemmille ja järjestää muille lapsille samanveroista toimintaa. Lapsen osallistumiseen ei vaikuta uskonnollisen yhteisön jäsenyys, vaan vanhempien tahtotila.

Uskontoon viittaavat juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria. Perinteiset juhlat voivat sisältää yksittäisen virren tai esim. joulukuvaelman, mutta eivät uskonnonharjoittamista. Yhteistyö kunnan ja seurakunnan varhaiskasvatuksen välillä voi sisältää myös päiväkodin uskonnollisia tilaisuuksia (esim. adventti-, pääsiäis- ja kevätkirjat, kouluun lähtevien siunaaminen). Yhteistyöneuvotteluissa seurakunta voi tarjota näitä tilaisuuksia ja ne tulee suunnitella yhdessä päiväkodin kanssa.

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus sisältää kulttuuriperinnön siirtämistä sukupolvelta toiselle. Siihen kuuluu oman uskonnon

tapoihin, traditioihin ja sisältöihin tutustumista. Tunnelma, estetiikka, esineet, symbolit, kuvat, musiikki ja taide tarjoavat monipuolisen oppimisympäristön aineksia.

Sisältöjä katsomuskasvatukseen tuovat perheiden erilaiset juhlat kuten kaste, konfirmaatio, häät ja hautajaiset. Katsomuskasvatuksen sisältöjä ovat myös eettiset kysymykset, Raamatun kertomukset, vuoden kiertoon liittyvät juhlat kuten joulu, pääsiäinen ym. kirkolliset juhlapyhät sekä niihin liittyvät laulut ja leikit. Juhlapyhistä voi laittaa huoltajille esim. ilmoitustaululle lyhyet tiedotteet, mitä lapsille on kerrottu juhlapyhän sisällöstä.

Katsomuskasvatukseen kuuluu myös elämänskysymysten pohdintaa; kuolema, oikea ja väärä, kuka minä olen, kuka tai mikä on Jumala, miksi toiset lapset kutsuvat Jumalaa Allahiksi, toiset jollain muulla nimellä. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on uskonnollisesti sitouttamaton. Juhlatraditiot lauluineen, leikkeineen ja koristeluineen ovat osa suomalaista kulttuuria. Samasta syystä traditionaaliset virret ja esim. jouluevankeliumi eivät sellaisenaan ole uskonnon harjoittamista. Myös Jeesuksen syntymästä kertova joulukuvaelma on perinteen mukaista draamaa.

Työntekijä katsomuskasvattajana

Lähtökohtana katsomuskasvatuksessa on lapsen turvallisuuden tunne, lapsen omien kokemusten, ajatusten ja kysymysten kohtaaminen. Turvallisuuden tunnetta ylläpitää se, että läheinen, omassa ryhmässä toimiva aikuinen on ensisijainen kokemusten ja pohdintojen kohtaja. Katsomuskasvatuksen antaminen on osa päivähoiton työntekijän ammattikuvaa. Jokainen aikuinen toteuttaa sitä arjessa, omassa ryhmässään, omalla persoonallisuudellaan, oman ryhmän tarpeiden mukaan, kokonaisopetuksen puitteissa ja periaatteella.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia sekä arvoja kuullen ja kunnioittaen. On hyvä, että lapsi voi keskustella ajatuksistaan ja kokemuksistaan turvallisesti hänelle tutun ja tärkeän ihmisen kanssa. Tärkeintä on kasvattajan oma avoin, kunnioittava ja utelias suhtautuminen eri uskontoihin, katsomuksiin ja näiden aihepiireihin yleensä. Tietoa eri kulttuureista ja uskonnoista voi aina hankkia. Ei tarvitse olla teologi tai muu uskonoppinut voidakseen puhua lasten ja huoltajien kanssa katsomuksiin liittyvistä asioista sekä toteuttaa varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta. Katsomuskasvatus ei riipu kasvattajan omasta

vakaumuksesta. Uskonto ja katsomus ovat tunneherkkiä kasvatuksen osa-alueita. Tärkeää on, millaisen tunnejäljen jätämme lapseen. Myös tuokion ja tilanteen ilmapiiri jättää jälkensä. Aikuinen on mallina sille, miten uskontoihin ja katsomuksiin suhtaudutaan ja miten niistä puhutaan. Kasvattaja voi tiedostamattaan välittää lapselle negatiivisen kuvan. Myös se, ettei ota kantaa tai välttelee aiheeseen liittyviä kysymyksiä, kertoo jotain aikuisen suhtautumisesta.

Olemalla tietoinen omista kulttuurisista ja uskonnollisista juuristaan sekä toimintansa taustalla vaikuttavista arvoista ja asenteista kasvattaja kykenee tukemaan myönteisellä tavalla lasten katsomuksellisen identiteetin kehitystä. Erilaisten katsomusten huomioiminen ei vaadi kasvattajalta kaikkien perinteiden syvällistä tuntemista. Arvostava esiintuominen riittää. Pohja uskonnolliselle kehitykselle ja uskontoon suhtautumiselle luodaan jo lapsuudessa. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa kaikkien katsomuksien on saatava olla läsnä samanarvoisina. Avoimuus ja tieto, toisen kunnioittaminen ja arvostaminen poistavat pelkoja ja ennakkoluuloja. Jokaisen lapsen koti ja tausta on tasavertainen, yhtä hyvä ja hyväksytty. Avoimuus lähtee aikuisen asenteesta.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien

avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestäväää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestäväää elämäntapaa kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestäväää elämäntapaa mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävään elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan

kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenajalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

4.5.5 Kasvan, liikun ja kehityn Utajärvi

Ympäristökasvatuksen paikallisia toimintatapoja ovat esim. omien kylvöjen ja istutusten teko päiväkodin pihalle ja kotiin viemiseksi. Teemme retkiä lähiympäristöön, Geoparkin alueelle Rokuan kansallispuistoon ja muihin helposti saavutettavissa oleviin kohteisiin. Retkillä opettelemme kunnioittamaan luontoa ja arvostamaan sitä pienillä teoilla: luontoa ei roskata, kasveja ja eläviä puita ei vahingoiteta. Havainnoimme, tutkimme ja dokumentoimme vierailukohteita erilaisin tavoin. Retkeilemme myös lähimetsässä, seurakunnan kodalla ja sen ympäristössä. Metsässä havainnoimme luontoa, sen eliöitä ja kasveja. Syksyllä marjastamme lasten kanssa ja retken jälkeen

leivomme marjapiirakkaa. Kuvasuunnistus toimii lapsille keinona hahmottaa ympäristöään. Lapset voivat rakennella itse liikuntaratoja ja olla mukana liikuntahetkillä, joissa harjoitellaan tilan ja tason hahmottamista. Päiväkodilla lapset osallistuvat kestävän kehityksen ylläpitoon; esim. biojäte kerätään erikseen, kuin myös paperi, kartonki, lasi ja metalli.

Pelien, leikkien ja liikkumisen avulla sekä piirtämällä voimme harjoitella lasten kanssa myös mittaamista. Lapsista on mukava tutkia seinällä olevasta mitasta omaa pituuttaan ja vertailla sitä

muihin. Aikakäsitetä voimme avata lapsille tutkimalla yhdessä kelloa, havainnoimalla ulkona vuorokauteen ja vuodenaikaan liittyviä ilmiöitä, sekä tutkimalla aiheeseen liittyviä kirjoja.

Edistämme lasten matemaattisen ajattelun valmiuksia ja taitoja tutkimalla päiväkodin arkiympäristössä ilmenevää matematiikkaa. Lukumääriin tutustumme, tehtävien, kirjojen, pelien, laulujen, lorujen ja leikkien avulla ja laskemalla eri asioiden ja esineiden lukumääriä. Pelit ja leikit ulkona voivat myös sisältää matemaattisia aineksia, esimerkiksi muotoja sekä sijainti – ja suhdekäsitteitä. Ympäristöä havainnoimalla voimme lasten kanssa tutkia lukumääriä, tehdä vertailuja, luokitella ja järjestää esineitä ja asioita. Ruokapöydässä voi ruokakasvatukseen liittyvän keskustelun ohessa myös opetella arvioimaan juomalasin tilavuutta; paljonko lasiin voi kaataa, ilman että neste tulee yli reunan. Rakenteluleikit esimerkiksi legoilla ja palikoilla vahvistavat lapsen geometrista ajattelua ja hahmottamista.

Matemaattisia taitojaan lapset voivat tuoda ilmi rakentelemalla, piirtämällä, askartelemalla ja muovailemalla. Luokittelua,

vertailua ja pieniä matemaattisia pulmia harjoitellaan arkisissa tilanteissa lasten kanssa.

Havainnoimme arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja lasten kanssa ja tutustumme digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin, sekä niiden toimintaan. IPadejä ja älytauluja käytettäessä selvitetään yhdessä lasten kanssa pelien ja ohjelmien turvaikärajat ja pohditaan niiden perusteluja. Kannustamme lapsia tutustumaan teknologiaan, voimme tutkia esim. mekaanisia leluja ja niiden toimintatapaa. Lasten esittämiin kysymyksiin etsimään yhdessä vastauksia. Kun lapsi tutkii itse asioita ja tapahtumia ja vastauksia kysymyksiinsä, herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa.

Teknologian hallinnointiin kuuluu myös, että ehkäistään sitä, että median tarjoama kehonkuva, käytösmallit ja lasten keskinäinen ulkonäkökommentointi voivat vääristää myönteistä kehonkuvaa. Ikään sopimattomien mediasisältöjen saatavuus on lisääntynyt. Lasta pyritään suojaamaan median aikuisseksuaaliselta sisällöltä ja aiheesta tiedotetaan vanhempia. Tuetaan perhettä kertomaan myös koulu- ja nuoruusikäisille sisaruksille pienten lasten suojaamisesta median aikuisseksuaalisilta ja väkivaltaisilta sisällöiltä.

Liikunta- ja terveystkasvatus kuuluvat olennaisena osana varhaiskasvatuksen toimintaan. Lapset liikkuvat paljon ulkona ja sisällä ja myös vähemmän liikkuvia lapsia kannustetaan mukaan hyvällä toiminnan suunnittelulla ja motivoinnilla. Ulkoilussa työntekijät ovat mukana lasten liikuntaleikeissä leikin ylläpitäjänä ja sääntöjen opettajana huolehtien samalla myös turvallisuudesta. Päiväkodin ryhmät voivat hyödyntää lähellä olevia liikuntapaikkoja mm. kesäisin urheilukenttää ja Hyvinvointitalon pihalla olevaa areenaa, sekä talvisin luistelukenttää ja jäähallia, sekä lähilatua. Päiväkodin omaa liikuntasalia käytetään ahkerasti, kaikilla ryhmillä on oma viikoittainen salivuoro. Salissa on monipuolisesti liikuntavälineitä peleihin, temppuratoihin, tasapainoiluun, kiipeämiseen, jne. Ryhmissä on lisäksi liikuntavälineitä omaan käyttöön ja välineitä voidaan vaihdella ryhmien välillä. Perheille järjestetään yhteisiä liikunnallisia tapahtumia joko päiväkodin pihalla, tai kannustetaan heitä hyödyntämään esim. Liikkuvan varhaiskasvatuksen Arkiseikkailumateriaalia. Liikkuessaan lapsi harjoittelee karkeamotorisia taitoja, tasapainoa, koordinaatiota, keskittymistä, yhteistyötaitoja, jne. Lähiympäristössä liikkuen opetellaan yhdessä liikennesääntöjä ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä asioita ja voidaan samalla harjoitella myös monilukutaitoa liikennemerkkejä bongaamalla ja niiden merkitystä miettimällä. Toimintaa pyritään tauottaamaan siten, että paikoillaan oloa ei tule yhtäjaksoisesti pitkiä aikoja. Oulujokiopiston järjestämiä lasten liikunta- ja tanssikursseja mahdollistetaan antamalla päiväkodinsali käyttöön kursseja varten.

Ravinto- ja terveystkasvatus kuuluvat arjessa toimimisen taitoihin. Lapsia ohjataan päivittäin useita kertoja käsien pesuun ja wc-tilanteissa opetellaan oikeaa toimintamallia. Lapsia kannustetaan maistelemaan erilaisia ruokia keskustellen samalla ruuan terveellisyydestä. Keskustelemme myös ruuan alkuperästä, esim. lähiruusta, jota päiväkodilla ovat paikkakunnan leipomon leivät ja paikallisen viljelijän mansikat. Paikallisen myllyn jauhoja käytetään keskuskeittiöllä ruuan laitossa. Ruokailutilanteesta luodaan mukava tapahtuma, jossa suhtaudutaan myönteisesti ruokailuun, syödään riittävästi, muistetaan hyvät ruokailutavat ja suodaan toisille ruokarauha. Suvaitsevaisuutta opettelemme keskustelemalla erilaisista ruoka-aine allergioista ja niistä johtuvista erilaisista ruokavalioiden. Ruokailuissa opetellaan omatoimisuutta lasten ikä- ja kehitystaso huomioiden esim. leivän voitelu, ruokajuoman kaataminen ja astioiden palauttaminen ruokailun jälkeen. Terveystkasvatukseen kuuluu myös riittävä päivälepo, levon merkityksestä keskustellaan huoltajien kanssa ja huomioidaan lapsen yksilölliset tarpeet.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.⁷⁷ Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa⁷⁸. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on

⁷⁷ Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

⁷⁸ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisu- ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatus- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kielenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylvyn kaltaisia.

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty⁷⁹. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä⁸⁰ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

⁷⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁸⁰ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää⁸¹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu⁸².

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta⁸³. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan tuottama varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän⁸⁴ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä⁸⁵.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla⁸⁶. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta⁸⁷. Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien

⁸¹ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

⁸² Varhaiskasvatuslaki 15 c §

⁸³ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

⁸⁴ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

⁸⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

⁸⁶ Varhaiskasvatuslaki 31 §

⁸⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

konsultoinnissa⁸⁸. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa⁸⁹. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia⁹⁰, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

5.2 Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea⁹¹. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.⁹²

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta.⁹³ Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

⁸⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

⁸⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

⁹⁰ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

⁹¹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁹² Varhaiskasvatuslaki 15 d §, 4. momentti

⁹³ Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.⁹⁴

Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä⁹⁵.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta⁹⁶. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehtoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa⁹⁷.

5.2.1 Lapsen tuki Utajärvi

Lapsen tuki järjestetään lapsen omassa ryhmässä. Lapsen tuen tarpeeseen vastataan pedagogisilla, rakenteellisilla ja hoidollisilla järjestelyillä. Lapsen tuen tarpeen määrä, kesto ja vahvuus voivat vaihdella. Tuen tarpeen arvioi ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja yhteistyössä varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettajan ja huoltajien kanssa. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijat osallistuvat tarvittaessa tuen tarpeen arviointiin (katso monialainen yhteistyö). Huoltajien luvalla lastenneuvolan terveydenhoitaja voi olla yhteydessä varhaiskasvatuksen esihenkilöön lapsen tuen tarpeista. Jos lapsi ei ole varhaiskasvatuksen piirissä, voidaan hänelle huoltajien niin toivoessa, ja/tai terveydenhoitajan/lääkärin suosituksesta järjestää varhaiskasvatuspaikka tuen järjestämiseksi. Mikäli lapsi on jo varhaiskasvatuksen piirissä, käydään vasukeskustelu ja kirjataan esiin tulleet tuen tarpeet, toimenpiteet ja seuranta aikataulu lapsen vasuun. Samalla arvioidaan tuentaso; riittääkö yleinen tuki, vai tehdäänkö tehostetun- tai erityisentuen päätös. Esim. lapsen äkillinen

⁹⁴ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

⁹⁵ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

⁹⁶ Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 § 3 momentti

⁹⁷ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Erityinen tuki

vammautuminen tapaturmassa voi aiheuttaa tällaisen tilanteen. Lapsen mielipide selvitetään lapsen ikään sopivalla tavalla ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa. Mikäli lapsen tuen tarpeen selvittämiseen tarvitaan tutkimuksia, lapsi ohjataan neuvolan ja lääkärin kautta erikoissairaanhoidon arviointiin. Arvioinnin perusteella lapsi voi saada Kelan kautta esim. puhe-, toiminta- ja / tai fysioterapiaa. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tukipalvelut ovat kaikkien varhaiskasvatuksen piirissä olevien lasten saatavilla.

Tuki pyritään antamaan lapselle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, oikea-aikainen tuki ennaltaehkäisee kehityksen ja oppimisen haasteita. Tuki rakennetaan lapsen yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi lapsen omassa varhaiskasvatusryhmässä. Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen. Tarvittaessa lapsen viimeisin vasu siirretään huoltajien luvalla kouluun jatkumon varmistamiseksi. Varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettaja työskentelee myös varhaiskasvatuksessa, tämä turvaa osaltaan tiiviin yhteistyön. Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä. Utajärvellä tämä toteutuu esim. koulun esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen yhteisellä tuen suunnittelulla, toteutuksella ja arvioinnilla.

Lasta koskevia tietoja käsitellään luottamuksellisesti salassapitosäännökset huomioiden ja tietoja luovutetaan eri tahoille vain huoltajien suostumuksella. Poikkeuksena ovat mahdolliset tiedoissa ilmenevät lastensuojelulliset tarpeet.

Tieto lapsen käytössä olevista varhaiskasvatuksen tukitoimenpiteistä ja mahdollisista uusista tuen tarpeista siirretään huoltajien suostumuksella esiopetuksen henkilöstölle viimeistään huhtitoukokuussa yhteisessä siirtopalaverissa. Palaverissa on mukana neuvolan ja koulun terveydenhoitajat, varhaiskasvatuksen opettaja, tuleva esiopetuksen opettaja, varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettaja ja varhaiskasvatuksen esihenkilö.

Mikäli lapsen tuen tarve edellyttää pidennettyä oppivelvollisuutta, asiasta sovitaan yhdessä huoltajien ja esiopetuksen henkilöstön kanssa. Tuen tarpeesta johtuen lapsen aamu- ja iltapäivähoito voi olla perusteltua järjestää varhaiskasvatuksen puolella.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen

rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso⁹⁸ ja tuen muodot⁹⁹ tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹⁰⁰. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹⁰¹.

Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä.

⁹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁹⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹⁰⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰¹ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös¹⁰².

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹⁰³. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹⁰⁴.

Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästymisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹⁰⁵.

Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹⁰⁶. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia

¹⁰² Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰³ HE 148/2021 vp, s. 32

¹⁰⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹⁰⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹⁰⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia** ja **hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

5.3.1 Inklusiivisuus Utajärvi

Varhaiskasvatuksessa toimitaan inklusiivisen arvoperustan mukaisesti; kaikki tuen tarpeiset lapset ovat integroituina lapsiryhmiin ja ryhmien henkilöstö vastaa tuen tarpeiden toteuttamisesta, jatkuvasta arvioinnista ja kehittämisestä yhteistyössä varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettajan kanssa.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹⁰⁷. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

¹⁰⁷ Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

5.3.2 Varhaiserityisopettaja Utajärvi

Varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettaja toimii konsultatiivisena ja havainnoivana tukena lapsiryhmissä.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

5.3.3 Lääkehoitosuunnitelma Utajärvi

Lapselle tehdään tarvittaessa lääkehoitosuunnitelma. Lääkehoidosta vastaavat siihen koulutetut ja perehdytetyt työntekijät.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

5.3.4 Lapsen tuen tarpeen arviointi Utajärvi

Lapset puheeksi keskustelu käydään lapsen tullessa varhaiskasvatuksen asiakkaaksi ja lapsen täyttäessä kolme -ja viisi vuotta. Mikäli tässä keskustelussa tulee esiin lapsen tuen tarve, sovitaan aika vasu keskustelulle, mikäli sitä ei ole sovittu pidettäväksi samalla kuin LP-keskustelu. Vasu keskustelussa kirjataan tukitoimenpiteet, vastuuhenkilöt, aikataulut ja arviointi. Mahdollisimman pian vasu keskustelun jälkeen arvioidaan tarvittavan tuen taso ja se kirjataan lapsen vasuun ja tarvittaessa tehdään asiasta hallinnollinen päätös. Tuen tarve voi tulla esiin myös ryhmän varhaiskasvatuksen opettajan ja / tai -lastenhoitajan havaintojen perusteella. Huoli otetaan puheeksi huoltajien kanssa ja huoltajan luvalla konsultoidaan varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettajaa. Tarvittaessa erityisopettaja tekee lapselle lisäkartoituksia. Tuen suunnitteluun ja toteuttamiseen voi osallistua huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön lisäksi muita ammattihenkilöitä. Huoltajat voivat olla tarvittaessa yhteydessä neuvolaan, sosiaalipalveluihin, vammaispalveluihin, maahanmuuttopalveluohjaajaan tai varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettajaan. Mikäli varhaiskasvatuksen henkilöstöllä herää huoli lapsen kasvusta ja

kehityksestä, on lapsen edun mukaista, että sovimme yhdessä huoltajien kanssa yhteydenotosta mm. sosiaalipalveluihin. Sieltä perheillä on mahdollisuus saada palveluohjaajan kautta esim. lapsiperheiden kotipalvelua. Huoltajaa tiedotetaan tuen tarpeen arvioinnin ja tuen järjestämisen periaatteista. Yhteistyössä tärkeitä ovat päivittäiset keskustelut ja säännöllinen yhteistyö. Lapsen kasvun, oppimisen ja hyvinvoinnin tuesta keskustellaan tarvittaessa monialaisesti, jotta lapsen tuki rakentuu tarkoituksenmukaisesti. Lapsi osallistuu yhteistyöhön ikäänsä sopivalla tavalla. Kasvun, oppimisen ja hyvinvoinnin kehitystä arvioidaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman avulla. Tuen suunnittelussa ja toteutuksessa arvostetaan huoltajan asiantuntijuutta omasta lapsestaan. Avoimella yhteistyöllä lapsen tuen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten. Varhaiskasvatuksessa lapsi saa kuitenkin etunsa mukaisesti tarvitsemansa tuen huoltajan sitoutumattomuudesta huolimatta. Mikäli huoltajat eivät suostu yhteistyöhön ja kyseessä on lapsen edun vaarantuminen, varhaiskasvatushenkilöstö on velvollinen olemaan yhteydessä palveluohjaajaan, joka huolehtii tarvittavista lastensuojelun tukitoimenpiteistä.

Tuen tarpeisen lapsen siirtyessä varhaiskasvatusryhmästä toiseen, henkilöstö huolehtii lapsen tutustumisesta uuteen ryhmään. Tiedonsiirto lasta koskevista tukitoimenpiteistä tehdään huoltajien suostumuksella. Tukitoimenpiteitä toteutetaan ja arvioidaan säännöllisesti ja sovitusti.

5.3.5 KASVUN JA OPPIMISEN TUKI VARHAISKASVATUKSEN ARJESSA UTAJÄRVI

	Yleinen tuki	Tehostettu tuki	Erityinen tuki
Pedagoginen dokumentointi	Havaintojen kirjaaminen / tekeminen lapsesta (teksti, kuva, video)	Havaintojen kirjaaminen / tekeminen lapsesta (teksti, kuva, video)	Havaintojen kirjaaminen / tekeminen lapsesta (teksti, kuva, video)
	Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma (Vasu)	Lapsen Vasu	Lapsen Vasu
		Edellisten lisäksi vasuun kirjataan erilliset tehostetun tuen tavoitteet	Edellisten lisäksi vasuun kirjataan erilliset erityisen tuen tavoitteet
	3-v Kettu tehtävät 4-v Lene tehtävät 5-v Kehu tehtävät	3-v Kettu tehtävät 4-v Lene tehtävät 5-v Kehu tehtävät	3-v Kettu tehtävät 4-v Lene tehtävät 5-v Kehu tehtävät
			Varhaiskasvatuksen HOJKS (pidennetty)
	Varhaiskasvatus – neuvola tiedonsiirto lomake	Varhaiskasvatus – neuvola tiedonsiirto lomake	Varhaiskasvatus – neuvola tiedonsiirto lomake
Kirjaamisesta vastaa	Varhaiskasvatuksen-opettaja (vaka ope)	Vaka ope, tarvittaessa erityisopettaja	Erityisopettaja, vaka ope, tarvittaessa varhaiskasvatuksen esihenkilö
Yhteistyö huoltajan kanssa	Tiivis kasvatuskumppanuus	Tiivis kasvatuskumppanuus.	Tiivis kasvatuskumppanuus.

	Lapsen Vasun laatiminen, toteuttaminen ja seuranta	Tavoitteiden määrittely ja seuranta	HOJKS:in tavoitteiden määrittely, toteuttaminen ja seuranta
Varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettaja	Erityisopettaja; konsultointi ja tuki	Erityisopettaja; konsultointi ja tuki	Erityisopettaja; konsultointi, yksilöllinen ohjaus ja opetus.
Yhteistyö ulkopuolisten verkostojen kanssa	Muut mahdolliset yhteistyötahot	Muut mahdolliset yhteistyötahot (Tutkivat ja kuntouttavat tahot, esim. perheneuvola, OYS, sosiaalitoimi, vammaispalvelut, Oulunkaaren terveyspalvelut)	Muut mahdolliset yhteistyötahot (Tutkivat ja kuntouttavat tahot, sosiaalitoimi, vammaispalvelut, Oulunkaaren terveyspalvelut)
Toimiva arki ja oppimisympäristö	Tilat, päiväjärjestys ja työvuorot järjestetty juuri sen hetkisen lapsiryhmän tarpeita vastaavaksi Kuvien käyttö ja päiväjärjestyksen strukturointi	Edellisten lisäksi strukturointia ja eri aisteja hyödynnetään opetuksessa ja oppimisessa. Tarvittavat apuvälineet käytössä. Tulkitsemis- ja avustamispalvelut käytössä	Edellisten lisäksi varhaiskasvatuksen HOJKS:ssa määritellyt asiat
Pienryhmätoiminta	Suurin osa lapsen päivän toiminnasta toteutuu erilaisissa pienemmissä ryhmissä.	Edellisten lisäksi huomioidaan kulloisenkin ryhmän koko, rakenne (henkilöstön määrä) ja toiminnan sisältö.	Edellisten lisäksi huomioidaan kulloisenkin ryhmän koko, rakenne ja toiminnan sisältö. Tavoitteet on kirjattu HOJKS:aan.

5.4 Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹⁰⁸. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja

¹⁰⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §

huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista¹⁰⁹.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹¹⁰. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹¹¹. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.¹¹²

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista¹¹³. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai

¹⁰⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

¹¹⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹¹¹ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹¹² HE 148/2021 vp, s. 34

¹¹³ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoittamiseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹¹⁴.

5.5.1 Tuen muodot Utajärvi

Pedagogisiin järjestelyihin sisältyy oppimisympäristön muokkaaminen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen oppimisympäristön näkökulmasta. Varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja rytmiin liittyvät ratkaisut; esim. ruokailuun ja päivälepoon liittyvät sovitut käytännöt. Pienryhmätoiminta ja muutoinkin joustavat ryhmittelyt tarpeen mukaan. Toiminta suunnitellaan siten, että lapselle tarjotaan mahdollisuuksia kehittyä ja oppia omien vahvuuksien mukaisesti. Käytetään lapsikohtaista ohjaamista esim. lyhyet ja selkeät ohjeet, tehtävät jaetaan erillisiin vaiheisiin, joissa tarvittaessa käytetään kuvataukea. Onnistumisista voidaan sovitusti palkita esim. tarralla. Huolehditaan hyvällä suunnittelulla, että jokainen lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa esim. huomioimalla esteettömyys. Kiinnitetään huomiota vuorovaikutus- ja kommunikointitapoihin ja käytetään tarvittaessa kuvia, tukiviittomia ja muita puhetta korvaavia ja tukevia kommunikaatiomenetelmiä ja laitteita. Hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa, esim. Ipadejä. Käytetään tarvittavia erityispedagogisia menetelmiä ja varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettajan konsultaatiota.

Rakenteelliset järjestelyt ovat mm. lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut, joita toteutetaan tuen tarpeen arvioinnin edellytysten mukaisesti. Henkilöstön mitoitukseen tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut. Edellä mainitut suunnitellaan etukäteen tiedossa olevien tarpeiden perusteella tulevaa toimintakautta varten ja niitä muokataan tarpeen vaatiessa toimintakauden kuluessa. Tulkitsemis- ja avustamistalvet: avustajan tuki voidaan suunnata yksittäiselle lapselle tai koko lapsiryhmälle arvioidusta tarpeesta riippuen. Erytysten apuvälineiden käyttö ja hankinta suunnitellaan lapsen tarpeen ja esim. fysio-, toiminta- ja / tai puheterapeutin suosituksen perusteella.

Hoidollisia järjestelyitä ovat mm. perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät, terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹¹⁵. Hallintopäätösmenttelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä

¹¹⁴ HE 148/2021 vp, s. 35

¹¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹¹⁶. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹¹⁷. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämismääräyksen 10 §:n 1 momentin mukaan oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla¹¹⁸. Päätös on aina perusteltava¹¹⁹. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹²⁰.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹²¹.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹²².

Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta¹²³. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämismääräyksen 10 §:n 1 momentin mukaan oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen.¹²⁴

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveyspalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

¹¹⁶ Hallintolaki 34 §

¹¹⁷ HE 148/2021 vp, s. 35

¹¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 62 §

¹¹⁹ Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹²⁰ HE 148/2021 vp, s. 36

¹²¹ HE 148/2021 vp, s. 34

¹²² Varhaiskasvatuslaki 15 c ja e §

¹²³ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹²⁴ HE 148/2021 vp, s. 30

Lapsen tuen tarvetta, riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

5.6.1 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta Utajärvi

Lapsen tehostettu tai erityinen tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja siitä tehdään hallintopäätös. Tehostetun tuen kirjaa varhaiskasvatuksen opettaja yhdessä varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettajan kanssa. Hallintopäätöksen tekee kasvatusjohtaja varhaiskasvatuksen esihenkilön esityksestä. Päätös pohjaa ryhmän lapsihavainnointiin ja niistä tehtyihin arviointeihin yhdessä huoltajien kanssa. Samoin lapsen erityisen tuen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjaa varhaiskasvatusopettaja yhdessä varhaiskasvatuksen / koulun erityisopettajan kanssa. Hallintopäätöksen siitä tekee kasvatusjohtaja varhaiskasvatuksen esihenkilön esityksestä. Tehostetun ja erityisen tuen hallintopäätöksiä varten kirjataan pedagogiset asiakirjat, jotka täytetään yhdessä huoltajien kanssa. Tehostetun- ja erityisentuen päätökset ovat valituskelpoisia hallintopäätöksiä.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

6.1 Utajärvi järjestettävässä varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja valtakunnallisissa varhaiskasvatuksen perusteissa asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Utajärvellä on yksi kunnallinen päiväkotitoiminta, jonka tarjoama varhaiskasvatus ei perustu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Katsomukselliset tavat ja toiveet huomioidaan järjestettävässä pedagogisessa toiminnassa lapsen yksilölliset tarpeet

huomioiden. Mikäli huoltajilla on toiveena saada vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatuspalvelua, voimme antaa tietoa kyseisiä palveluita järjestävistä tahoista.

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.¹²⁵ Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹²⁶. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹²⁷. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹²⁸. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti.

¹²⁵ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹²⁶ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹²⁷ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

¹²⁸ Varhaiskasvatuslaki 24 §

Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹²⁹.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

7.2 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tarkennetaan perusteissa kuvattuja varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin periaatteita ja käytäntöjä. Lisäksi paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa päätetään ja kuvataan, miten

- varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa
- lapsen tuen toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa
- lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta kerätään ja hyödynnetään laadun ylläpitämisessä ja parantamisessa
- arvioinnissa saatuja tietoja hyödynnetään varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä
- arvioinnin keskeiset tulokset julkistetaan.

¹²⁹ Varhaiskasvatuslaki 20 §

7.2.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen Utajärvi

Kunnan varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti tiimipalavereissa ja varhaiskasvatuksen johtotiimissä n. kerran kuukaudessa, sekä Karvin laatuindikaattoreiden tehtyjen laatukriteerien pohjalta keväisin ja syksyisin. Syksyisin tiimit tekevät tiimisopimukset, joihin kirjataan lasten vasujen tavoitteista nousseita tavoitteita pedagogiselle toiminnalle. Tavoitteiden toteumista arvioidaan puolivuositain.